
የዛይኛ ቋንቋ ስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት (የመጀመርያ ደረጃ ፕሮፖዛል)¹

ገብሬ ብዙነህ ጓዴ²

አኅጽሮተ ጽሑፍ

ይህ ጥናት ለዛይኛ ቋንቋ የሚሆኑ በግዕዝ እና በላቲን የጽህፈት አይነቶች ላይ የተመሰረቱ ሆሄደዎች አልፏቤታዊ የስርዓተ ጽህፈት አማራጮችን በመጀመርያ ደረጃ ፕሮፖዛልነት አቅርቧል። ከሁለቱ የጽህፈት ወይም የስርዓተ ጽህፈት አይነቶች አንዱን የመምረጡ ጉዳይ በቀጣይ በሚካሄድ ጥናት ከተጠቃሚው ማህበረሰብና ከፖለቲካ አመራሩ ከሚሰበሰብ የመጠይቅ ምላሽ የሚጠበቅ ይሆናል። አሁን በግዕዝ ጽህፈት በተዘጋጀው የዛይኛ ፊደል ገበታ ውስጥ 168 ሆሄደዎች ፊደላት (ሆሄደት) ሲኖሩ፣ በላቲን ጽህፈት በተዘጋጀው ፊደል ገበታ ውስጥ እያንዳንዳቸው ትልቅና ትንሽ ቅርጽ ያላቸው 23 ተናባቢና 7 አናባቢ በድምሩ 30 አልፏቤታዊ ፊደላት ይገኛሉ። ከሁለቱም ፊደል ገበታዎች ጋር የተሟሉ የቁጥርና የስርዓተ ነጥብ ምልክት ስብስቦች ቀርበዋል። ጥናቱ «የብቁ ስርዓተ ጽህፈት መስፈርቶች/መመሪያዎች»ን (Smalley 1963) እንደ ጽንሰ ሃሳባዊ መሰረት ተጠቅሟል። ስነልሳናዊም ይሁኑ ዳራዊ መረጃዎች ከመጀመርያ ሁለተኛ ምንጮች የተሰበሰቡ ናቸው። የስርዓተ ጽህፈቱ የመጨረሻ ዝግጅት ወደፊት የጽህፈት አይነት ምርጫው ውጤቱ ከታወቀና አሁን ለቀረበው የመጀመርያ ደረጃ ፕሮፖዛል ከሚሰጠው ግብረ መልስ አንጻር መሟላት የሚኖርባቸው ስነልሳናዊ፣ ስርዓተ ጽህፈታዊና ዳራዊ ጉዳዮች ቢኖሩ እነሱ ከተካተቱ በኋላ የሚቀርብ ይሆናል።

1. መግቢያ

መግቢያው የጥናቱን ዳራ፣ ከጥናቱ ጋር ተዛማጅ የሆኑ ስራዎችን፣ የጥናቱን አላማ፣ የጥናቱን ጥቅም፣ የጥናቱን ጽንሰ ሃሳባዊ መሰረትና የጥናቱን ስልት በዚህ ቅደም ተከተል ራሳቸውን በቻሉ ንዑሳን ርዕሶች ስር ያቀርባል።

1.1 የጥናቱ ዳራ

የጥናቱ ዳራ መጀመርያ የዛይኛ ቋንቋን አማራጭ ስሞች፣ ቤተሰባዊ አመዳደብ፣ የመነገርያ ቦታና የተናጋሪ ብዛት፣ ቀጥሎ የዛይ ማህበረሰብን የህዝብ ብዛት፣ አስፋፈር፣ መተዳደርያ፣ ሃይማኖት፣ ቋንቋ አጠቃቀምና ቋንቋ አስተሳሰብ በአጭር በአጭሩ ያስቃኛል።

---

¹ ይህ መጣጥፍ በ«ክርስቲያን ፈንድ» ድጋፍ ከተሰራውና የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ባህሎች አካዳሚ ከተረከበው የጥናት ረቂቅ ላይ የተዘጋጀ ነው።

² የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ባህሎች አካዳሚ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ።

1.1.1 ዛይኛ ቋንቋ

አማራጭ ስሞች

ቋንቋው በተለያዩ አማራጭ ስሞች እንደሚጠራ በቀደምት የጥናት ስራዎች ውስጥ ተጠቅሶ ይገኛል። ስሞቹም Wedekind and Wedekind (1994, 2002) ውስጥ ዝዋይ እና ላቂ (Zway and Lak'i)፣ Gardner and Siebert (1994, 2002) ውስጥ ዛይኛ፣ ላቂ እና ላቂኛ (Zayinña, Lak'i and Lak'inña)፣ Leslau (1999) ውስጥ ዝዋይ፣ ላቂ እና ላቂኛ (Zway, Laqi and Laqiña)፣ Meyer (2006a, 2006b) ውስጥ ዛይ፣ ዝዋይ እና ላቂ (Zay, Zway and Laaqi)፣ <http://www.silethiopia.org/resources/language-database/> ወይም Lewis, Simons and Fennig (2016) ውስጥ ደግሞ ዝዋይ፣ ላቂ፣ ላቂ እና ገሊላ (Zway, Lak'i, Laqi and Gelilla) የሚሉት ናቸው።

በተናጋሪው ማህበረሰብ ቋንቋው ዛይ ወይም ዛይኛ የሚባል ሲሆን በአጎራባቹ የኦሮሞ ማህበረሰብ አባላት ደግሞ ላቂ ወይም ላቂኛ በመባል ይታወቃል።

በአጠቃላይ ቋንቋው ዛይ፣ ዛይኛ፣ ላቂ፣ ላቂኛ፣ ዝዋይ እና ገሊላ በሚባሉ 6 የተለያዩ ስሞች እንደሚጠራ ወይም እንደሚጠቀስ መረዳት ይቻላል። በዚህ ስራ ውስጥ ቋንቋው ተናጋሪው ማህበረሰብ ከሚጠቀምባቸው ስሞች መካከል ዛይኛ በሚለው ስም በወጥነት ይጠቀሳል። ዛይኛ ተናጋሪው ማህበረሰብ ደግሞ ራሱን በሚጠራበት ዛይ በሚለው ስም የሚጠቀስ ይሆናል።

ቤተሰባዊ አመዳደብ

እንደ Hetzron (1972: 119) ዛይኛ በሴማዊ የቋንቋ ቤተሰብ ስር ኢትዮጵያዊ፣ ደቡብ ኢትዮጵያዊ፣ «ትራንስከርሳል» ደቡብ ኢትዮጵያዊ፣ ምስራቃዊ፣ ምስራቅ ጉራጌ የሚባሉ ንዑሳን ቤተሰቦች አባል ሆኖ የተመደበ ቋንቋ ነው። ከዚህ የተለዩ ቤተሰባዊ አመዳደቦች አሉ፤ ነገር ግን እዚህ ላይ የHetzron (1972) አመዳደብ የተጠቀሰበት ምክንያት ብዙዎቹ ዛይኛ ላይ የሰሩ ቀደምት አጥኝዎች የጠቀሱት የተለመደ አመዳደብ ስለሆነ ብቻ ነው።

ቋንቋ አመዳደብን አስመልክቶ አንባቢያን የተሳሳተ ግንዛቤ እንዳይዙ ጥንቃቄ ማድረግ ካለባቸው ነገሮች ውስጥ አንዱ፡- በአመዳደብ ውስጥ የሚገኙ የቤተሰብ ወይም የንዑሳን ቤተሰብ ስያሜዎች ሁልጊዜ የአባላት ቋንቋ ተናጋሪዎችን የማንነት አመለካከት ላያሳዩ ይችላሉ የሚለው ነው። ለምሳሌ ዛይኛ በምስራቅ ጉራጌ ንዑስ ቤተሰብ ውስጥ ይመደብ እንጂ ተናጋሪዎቹ ወይም የዛይ ማህበረሰብ አባላት ዛይ እንጂ ጉራጌ ነን የሚል የማንነት አመለካከት የላቸውም።

የመነገርያ ቦታ

ዛይኛ በኦሮሚያ ክልል አርሲና ምስራቅ ሸዋ ዞኖች ውስጥ በሚገኙ የተወሰኑ ወረዳዎችና ቀበሌዎቻቸው ውስጥ ይነገራል፡-

የዛይኛ ቋንቋ ስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት - ገብሬ ብዙነህ

- 1) አርሲ ዞን፡- በዝዋይ ዱግዳ ወረዳ ሄራራ ቀበሌ በ3 ዋና ዋና የዝዋይ ሃይቅ ደሴቶች (ቱሉ ጉዶ፣ ፋንዱሮና ደዴዶቻ/«ደዴዶቻ») እና በቀበሌው ስር በሚተዳደሩት የሃይቁ አዋሳኝ ቦታዎች፤
- 2) ምስራቅ ሸዋ ዞን፡- በዱግዳ ወረዳ ወልዳ መቅደላ ቀበሌ እና በአዳሚ ቱሉ ጂዶ ኮምቦልቻ ወረዳ ቦጩሳ ቀበሌ።

እነዚህ ቦታዎች ቋንቋው በማህበረሰብ ደረጃ የሚነገርባቸውን ብቻ የሚመለከቱ ሲሆን በግለሰብ ደረጃ በሌላ ማህበረሰብ ውስጥ የሚነገርባቸውን ከተማዎችና የገጠር ቀበሌዎች አይጨምሩም።

የተናጋሪ ብዛት

በኢትዮጵያ ህዝብና ቤቶች ቆጠራ ሪፖርቶች ውስጥ የዛይኛ ቋንቋ ተናጋሪዎችን ብዛት የተመለከተ መረጃ የለም። ሆኖም አንዳንድ ቀደምት ጥናቶች በከፊል አንዱ ከአንዱ የተቀራረበ፣ በከፊል ደግሞ አንዱ ከአንዱ በጣም የተራራቀ የተናጋሪ ብዛት አሃዶችን አሳይተዋል። Wedekind and Wedekind (1994, 2002) 4,000 አካባቢ ተናጋሪዎች አሉ ሲሉ፣ ከዚህ በተቀራረብ Gardner and Siebert (1994 እና 2002) እና Jordan, Netzley and Hussein (2011) 4,888 ናቸው ይላሉ። ከሁለቱ በተለየ Meyer (2001) 14,000 ይሆናሉ ሲል አስፍሯል።

1.1.2 የዛይ ማህበረሰብ

የህዝብ ብዛት

ቀደም ሲል የዛይኛ ቋንቋ ተናጋሪዎችን ብዛት የተመለከተ መረጃ ከአሁን በፊት በተካሄዱ የኢትዮጵያ የህዝብና ቤቶች ቆጠራ ሪፖርቶች ውስጥ እንዳልተገኘ ተጠቅሷል። በአጠቃላይ የዛይ ማህበረሰብ አባላትንም ቢሆን፣ ማለትም ቋንቋውን የሚናገሩትም ሆነ የማይናገሩት የብሄረሰቡ አባላት፣ በቁጥር ምን ያህል እንደሆኑ የሚያሳይ መረጃ በነዚህ ሪፖርቶች ውስጥም ይሁን ከሌላ ምንጮች አልተገኘም።

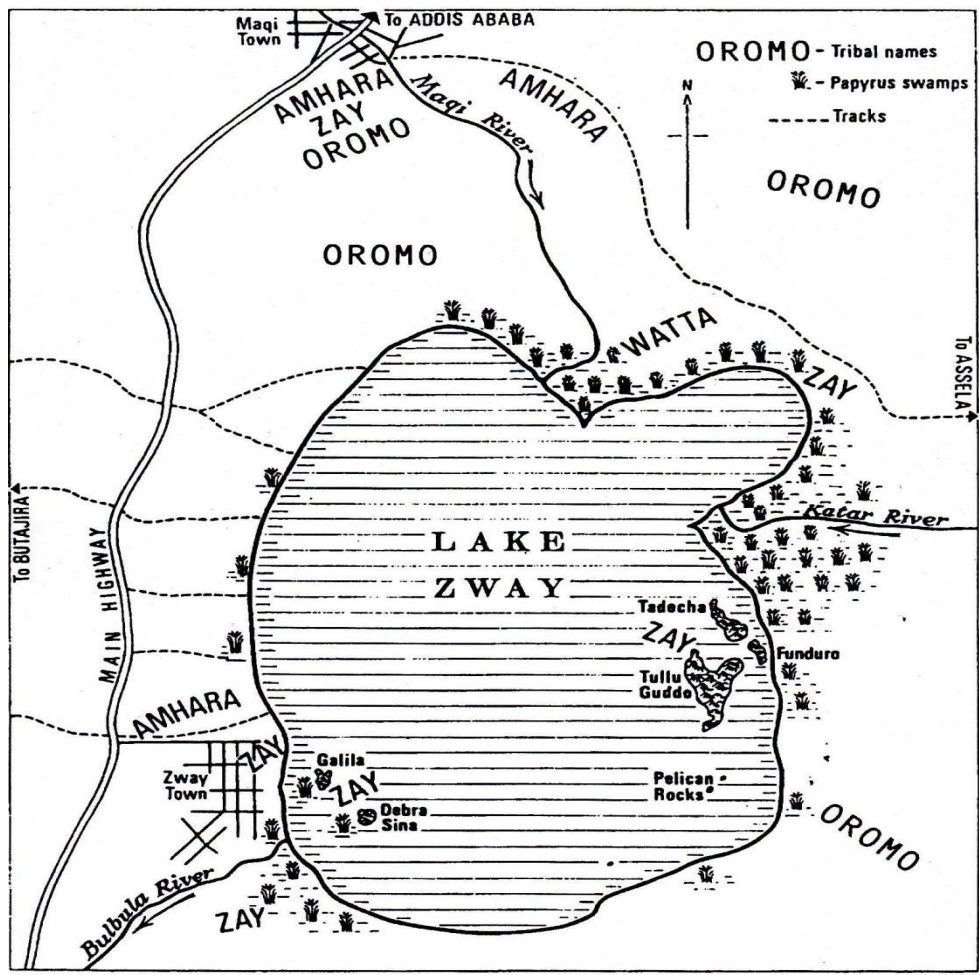
አሰፋፈር

የዛይ ማህበረሰብ አባላት (ዛይኛ ተናጋሪ የሆኑትም ያልሆኑትም) በዝዋይ ሃይቅ ደሴቶች፣ በሃይቁ ዳርቻ ባሉ ገጠር ቀበሌዎችና በአካባቢው ከተሞች የሚገኙ ሲሆን በአንዳንድ ቦታዎች ለብቻቸው በሌሎች ቦታዎች ደግሞ ከሌላ ማህበረሰብ አባላት ጋር ተቀላቅለው ይኖራሉ። የብቻና የቅልቅል አሰፋፈራቸው በአጠቃላይ ከዚህ በታች እንደተዘረዘረው ነው።

- 1) በ3ቱ የዝዋይ ሃይቅ ደሴቶች፡- ዛዮች ብቻ፤
- 2) በሃይቁ ዳርቻ በሚገኙ ቦታዎች፡- መሳ ለመሳ በሚባል ደረጃ ከአሮሞ ማህበረሰብ ጋር በመቀላቀል፤
- 3) በአዳሚ ቱሉ፣ በዝዋይና በመቄ ከተሞች፡- አብዛኛውን ቁጥር የሚይዙ ባይሆንም ከአሮሞ፣ ከአማራና ከሌሎች የማህበረሰብ አባላት ጋር በመቀላቀል፤

- 4) በአሰላ፣ በናዝሬትና በሌሎች የአርሲና የምስራቅ ሸዋ ዞን ከተሞች (በአዲስ አበባና በሌሎች የኢትዮጵያ ከተሞችም ሊሆን ይችላል)፡- በአነስተኛ ቁጥር ከአሮሞ፣ ከአማራና ከሌሎች የማህበረሰብ አባላት ጋር በመቀላቀል ሰፍረው ይገኛሉ።

ከዚህ በታች የተሰጠው ካርታ በጌቱ የዝዋይ ሃይቅ ደሴቶች፣ በሃይቁ ዳርቻ ቦታዎችና በአካባቢው ባሉ ከተሞች የሚገኙ የዛይ ማህበረሰብ አባላትን አሰፋፈር ያሳያል። በተጨማሪ ካርታው በእነዚህ የዛይ ማህበረሰብ አባላት አካባቢ፣ ማለትም በዙርያቸው በአጎራባችነት ወይም ተቀላቅለው በአንድነት፣ ሰፍረው የሚገኙ የሌሎች ዋና ዋና ማህበረሰቦች አባላትን ያሳያል።

Lake Zway

ካርታ፡- የአሰፋፈር ካርታ (Leslau 1999: VII)

የዛይኛ ቋንቋ ስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት - ገብሬ ብዙኅ

መተዳደርያ

የዛይ ማህበረሰብ በገጠር አሳ በማስገርና በእርሻ፣ በከተማ ደግሞ በንግድ፣ በመንግስት ስራና ከተማ በሚያፈራቸው ሌሎች ስራዎች ላይ በመሰማራት ይተዳደራል።

ሃይማኖት

በዝግብ ሃይቅ ደሴቶችና በሃይቁ ዳርቻዎች የሚገኙት የዛይ ማህበረሰብ አባላት፣ ሙሉ በሙሉ ሊባል በሚችል ደረጃ፣ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ተከታዮች ናቸው። ከመረጃ ሰጪዎች የተገኘ መረጃ እንደሚያሳየው ከተጠቀሱት ቦታዎች ውጭ የሚኖሩ ዛይ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ብቻ ሳይሆን የሌሎች የክርስቲና ዘርፎችና እስልምና ተከታዮችም ሊሆኑ ይችላሉ።

ቋንቋ አጠቃቀም

በጓቱ ደሴቶች የሚኖረው የዛይ ማህበረሰብ ክፍል ዛይኛን በቤት ውስጥ፣ በስራና በግብይት ቦታዎች፣ ኦሮምኛን ለትምህርት፣ አማርኛን ለቤተ ክርስቲያን ሰበካና መደበኛ ላልሆነ የጽህፈትና የንባብ ትምህርት (በቤተ ክርስቲያን ውስጥ)፣ ግዕዝን ለቤተ ክርስቲያን አገልግሎት ይጠቀማል።

በጓቱ የሃይቅ ዳርቻዎች የሚኖረው የዛይ ማህበረሰብ ዛይኛን ለቤት ውስጥና ለስራ ቦታ፣ ኦሮምኛን ለመደበኛ ትምህርት፣ ለቤት ውስጥ (በክፍል)፣ ለስራና ለግብይት ቦታዎች ይጠቀማል።

በከተሞች የሚኖረው የዛይ ማህበረሰብ ደግሞ ዛይኛን ለቤት ውስጥ (በክፍል)፣ ኦሮምኛን ለቤት ውስጥ (በክፍል)፣ ለትምህርት፣ ለስራና ለግብይት ቦታዎች (በክፍል)፣ አማርኛን ለስራና ለግብይት ቦታዎች (በክፍል) ይጠቀማል።

ከላይ ከተገለጸው የቋንቋ አጠቃቀም ገጽታው በመነሳት ሙሉ ለሙሉም ባይሆን በተወሰነ ደረጃ መገመት እንደሚቻለው ሁሉ የዛይ ማህበረሰብ ልሳነ ዋህድ፣ ልሳነ ክልኤ፣ ልሳነ ሳልስና ከዚያም በላይ ልሳነ ብዙ የሆኑ አባላትን ያቀፈ ነው።

ቋንቋ አስተሳሰብ

ካሁን በፊት ከተካሄዱ የማህበራዊ ስነልሳን ቅንቀናዎች መረዳት እንደሚቻለው ዛይኛ በአካባቢያቸው ለሚጠቀሙባቸው አማርኛና ኦሮምኛ ቋንቋዎች በአጠቃላይ አዎንታዊ የሆነ አመለካከት አላቸው። ለራሳቸው ቋንቋ ለዛይኛም እንዲሁ አዎንታዊ የሆነ አመለካከት ያላቸው ሲሆን ዛይኛ የጽሁፍ ቋንቋ ቢሆን ደስ እንደሚሰኙ፣ ልጆቻቸውን በዛይኛ እንዲማሩ ወደ ትምህርት ቤት ለመላክ ፈቃደኛ እንደሆኑና በዛይኛ ተጽፎ የታተመ ስራን ገዝተው ለማንበብ እንደሚሞኙ ገልጸዋል (Gardner and Siebert 2002, Jordan, Netzley and Hussein 2011)። ዛይኛ ለግዕዝ ያላቸው አመለካከት በተጠቀሱት ስራዎች አይጠቀስ እንጂ የሃይማኖታቸው የአገልግሎት ቋንቋ ስለሆነ አዎንታዊ ሊሆን እንደሚችል መገመት ይቻላል። ለጽህፈት አይነቶች (ለላቲንና ለግዕዝ የጽህፈት አይነቶች) ያላቸው አመለካከት ለአሁኑ ጥናት አስፈላጊ ቢሆንም ይህን አስመልክቶ የተገኘ መረጃ የለም። ስለዚህ አጠቃላዩን ወቅታዊ የዛይ

ማህበረሰብ አባላት የቋንቋ አስተሳሰብና ለጽህፈት አይነቶች ያላቸውን አመለካከት ለማወቅ ይህ ጥናት መጠይቆችን ለመበተን አቅዷል። ውጤቱም በቀጣዩ የዛይ ስርዓተ ጽህፈት የመጨረሻ ዝግጅት ላይ የሚቀርብ ይሆናል።

1.2 ተዛማጅ ስራዎች

በዛይኛ ስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት ላይ ከዚህ በፊት የተሞከረ ስራ የለም። ነገር ግን በቋንቋው ላይ የተካሄዱ የአሁኑ አጥኝ በቤተ መጻሕፍት ያገኛቸው ጥቂት ስነ ልሳናዊ፣ የማህበራዊ ስነ ልሳንና የቋንቋ ቅንቀና (survey) ስራዎች አሉ። ስነ ልሳናዊ የሆኑት ጥናቶች «*The Phonology of Zay: A Generative Approach*» (Ambaw 1990)፣ «*The Morphophonemics of Zay*» (Mekonnen 1988)፣ «*Zway Ethiopic Documents. Grammar and Dictionary*» (Leslau 1999)፣ «*To Be or Not To Be - Is There a Present Tense Copula in Zay?*» (Meyer 2002b)፣ «*The Zay Language (East-Gurage, Ethiopia)*» (Meyer 2006a)፣ «*The Zay Language*» (Meyer 2006b) ናቸው። የማህበራዊ ስነ ልሳን ቅንቀናዎች «*Second S.L.L.E. Survey of the Zay Language Area*» (Gardner and Siebert 1994 or 2002)፣ «*Language Change in a Multilingual Society: The Influence of Oromo on the Lexicon of Zay*» (Meyer 2002a) እና «*A Sociolinguistic Survey Report of the Zay People in Ethiopia*» (Jordan, Netzley and Hussein 2011) ናቸው። የቋንቋ ቅንቀናው ደግሞ «*Initial SLLE Survey of the Zway Area*» (Wedekind and Wedekind 1994, 2002) ነው።

ያለፉት ጥናቶች ያቀረቧቸው የተለያዩ ስነ ልሳናዊም ይሁን ሌላ ገለጻዎች የአሁኑ ጥናት ካቀረባቸው ተመሳሳይ ገለጻዎች ጋር የሚስማሙባቸው በርካታ ጉዳዮች እንደ መኖራቸው የሚለያዩባቸው አንዳንድ ጉዳዮችም አይጠፉም። ከዚህ ጥናት ዋና አላማ አንጻር የበለጠ እርባና ሊኖራቸው እንደሚችል የሚገመቱት የተናባቢና አናባቢ ገለጻዎች አብይ የልዩነት ጉዳዮች ሆነው ተገኝተዋል። የልዩነቱን ዝርዝር አንባቢ በሚቀጥለው የንጥረ ድምጾች የገለጻ ክፍል ውስጥ የተለያዩ አጥኝዎችን ስንጠረገጥ በማነጻጸር መረዳት ይችላል።

1.3 የጥናቱ አላማ

የጥናቱ ዋና አላማ የዛይኛ ቋንቋን የጽህፈት ስርዓት ማዘጋጀት ሲሆን፣ ዝርዝር አላማዎቹ የሚከተሉት ናቸው፡-

- 1) የዛይ ማህበረሰብን የቋንቋ አጠቃቀምና አስተሳሰብ ገጽታ መመርመር፣
- 2) ለስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት አስፈላጊ የሆነውን ድምጻ ልሳናዊ የገለጻ ስራ ማካሄድ፣ እና
- 3) ለቋንቋው ብቁ የሆነ የፊደል ገበታ ከስርዓተ ነጥብ ምልክቶችና ቁጥሮች ጋር ማዘጋጀት።

የዛይኛ ቋንቋ ስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት - ገብሬ ብዙኑ

በዚህ የጥናቱ ደረጃ ላይ ስርዓተ ጽህፈቱ ከግዕዝና ከላቲን የጽህፈት አይነቶች መካከል በየትኛው እንደሚዘጋጅ ለይቶ ለማወቅ የተጠቃሚው ማህበረሰብና የፖለቲካ አመራሩ ምርጫ ገና በጥናት ስላልተመለሰ አሁን የሚዘጋጀው የፊደል ገበታ (እንዲሁም የስርዓተ ነጥብ ምልክቶችና ቁጥሮች) በሁለቱም የጽህፈት አይነቶች ይሆናል። ወደፊት የስርዓተ ጽህፈቱ የመጨረሻ ዝግጅት በሚካሄድበት ወቅት የጽህፈት አይነት ምርጫው ከተጠቃሚው ማህበረሰብና ከፖለቲካ አመራሩ ከሚሰበሰብ የመጠይቅ ምላሽ የሚጠበቅ ይሆናል።

1.4 የጥናቱ ጥቅም

የሚዘጋጀው ስርዓተ ጽህፈት ለዛይ ማህበረሰብና ቋንቋ የሚሰጠው በርካታ ጥቅሞች አሉ። እነሱም፡-

- 1) በቋንቋው የአፍ መፍቻ ትምህርት መጀመር ያስችላል፤
- 2) ዛይኛን በጽሁፉ አማካኝነት ለሃይማኖታዊ፣ ለንግድ፣ ለህግ፣ ለስነጥበባዊና ሌሎች ማህበራዊ፣ ባህላዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ፖለቲካዊ እንቅስቃሴዎች መጠቀም ያስችላል፤
- 3) ቋንቋው የጽሁፍ ቋንቋ ሲሆን ማህበረሰቡ እንዲኮራበት፣ ይበልጥ እንዲጠቀምበት፣ ብሎም የቋንቋው እድሜ እንዲራዘም ይረዳል፤
- 4) ማህበረሰቡ ስነ-ቃሎቹንና የባህል እሴቶቹን ራሱ እንዲመዘግብና ለተተኪው ትውልድና አጥኝ እንዲያስተላልፍ ያደርጋል።

እንዲሁም የጥናቱ መድብል በራሱ፡-

- 1) አነስተኛ የሆኑትን የቋንቋውን የስነ-ዳ ውጤቶች በማበራከት ረገድ የራሱን አስተዋጽኦ ያደርጋል፤
- 2) ወደፊት በዛይኛም ይሁን በሌሎች የምስራቅ ጉራጌ ቋንቋዎች ወይም በአጠቃላይ በሴማዊ ቋንቋዎች የጽህፈት ስርዓትም ይሁን ስነልሳን ላይ ለሚካሄዱ ጥናቶች በመረጃ ምንጭነት ሊያገለግል ይችላል።

1.5 ጽንሰ ሃሳባዊ መሰረት

ይህ ጥናት ለስርዓተ ጽህፈት ዝግጅቱ «የብቁ ስርዓተ ጽህፈት መስፈርቶች»ን (Smalley 1963: 34) እንደ ጽንሰ ሃሳባዊ መሰረት ይጠቀማል። እንደ Smalley (1963) አንድ ስርዓተ ጽህፈት ሲዘጋጅ የሚከተሉትን መስፈርቶች ወይም መመሪያዎች አሟልቶ የሚገኝ እንዲሆን ጥረት መደረግ ይኖርበታል፡-

- 1) ተማሪውን ይበልጥ የሚያነሳ፣ እና በማህበረሰቡና በአስተዳደራዊ (መንግስታዊ) አካሉ ተቀባይነት ያለው፤
- 2) ንግግርን በይበልጥ የሚወክል፤
- 3) ለመማር በይበልጥ ቀላል የሆነ፤
- 4) ከአንድ ቋንቋ የጽህፈት ስርዓት እውቀት ወደ ሌላ ሰፊ ጠቀሜታ ያለው ቋንቋ የጽህፈት ስርዓት እውቀት በይበልጥ የሚያሸጋግር፣ እና
- 5) ለመተየብና ለማተም በይበልጥ ቀላል የሆነ።

ስለሆነም፣ ለዛይኛ ለሚዘጋጀው ስርዓተ ጽህፈት ቋንቋው ከሚነገርበት አካባቢ ካሉት ወይም ተናጋሪው ማህበረሰብ ሊመርጠው ከሚችለው የግዕዝና የላቲን የጽህፈት አማራጮች ጋር በተገናዘበ መመርያዎቹን በተቻለ መጠን ለመጠበቅ ወይም መስፈርቶቹን ለማሟላት ተሞክሯል።

ጥናቱ ለስነ ድምጽ ልሳናዊ ገለጻም ይሁን ለአጠቃላይ ስነ ልሳናዊ እይታ ደግሞ መሰረታዊ ስነ ልሳናዊ ንድፈ ሃሳብን (Dixon 1997፣ 2010a፣ 2010b፣ 2012፣ Dryer 2001፣ 2006) ይከተላል።

1.6 የጥናቱ ስልት

ለዚህ ጥናት አስፈላጊ የሆኑ መረጃዎችን ለመሰብሰብ የመጀመርያና ሁለተኛ የመረጃ ምንጮች ጥቅም ላይ ውለዋል። የመጀመርያ መረጃ ምንጮች በመስክ ስራ የተገኙ የዛይ አፈ-ፈቶች፣ ቃለ መጠይቅ የተደረገላቸው የሚመለከታቸው የመንግስት መስርያ ቤት ሃላፊዎች፣ ባለሙያዎችና ሌሎች ግለሰቦች፣ እና የዛይ ማህበረሰብና አካባቢው ናቸው። የሁለተኛ መረጃ ምንጮች ከአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ቤተ-መጻሕፍት፣ ከአለም አቀፉ የመረጃ መረብ፣ ከኦሮሚያ ክልል፣ ዞኖችና ወረዳዎች ባህል፣ ትምህርትና አስተዳደር ጽህፈት ቤቶች የተገኙ ከአሁን በፊት በቋንቋው ላይ የተሰሩ ጥናቶችና የቋንቋውን ተናጋሪዎች የሚመለከቱ ሰነዶች ናቸው።

በመስክ ከመጀመርያ ምንጭ የመረጃ መሰብሰቢያ ቴክኒኮች፡-

- 1) ቃል በቃል፣ ሀረግ በሀረግና አረፍተ ነገር በአረፍተ ነገር ምልልስ (Elicitation)፣
- 2) ቃለ መጠይቅ (Interview)፣
- 3) መጠይቅ (Questionnaire Method)፣
- 4) ምልከታ (Observation)፣
- 5) የቡድን ውይይት (Group Discussion)፣ እና
- 6) ፎቶግራፍ/ፎቶ ማንሳት (Photographing) ናቸው።

መረጃዎቹን ለመሰብሰብ የመረጃ ሰጪ መረጣን በተመለከተ ጾታና አካላዊ ሁኔታ ግንዛቤ ውስጥ የገቡ ሲሆን በመስክ ስራው ወቅትና ከዚያም በኋላ አጥኝው ማንኛውንም የጥናትና ምርምር ስነ ምግባር ጉዳዮች ለማክበር ጥረት አድርጓል።

ለመረጃ መሰብሰቢያ ጥቅም ላይ የዋሉት ዋናዎቹ መሳርያዎች የመረጃ መዝገብ (Data Book)፣ መቅረጸ ድምጽና ካሜራ ሲሆኑ፣ የመረጃ መሰብሰቢያ ቋንቋዎች አማርኛና ዛይኛ፣ እንዳንደም እንግሊዝኛና ዛይኛ ናቸው። አጥኝው አማርኛና እንግሊዝኛ ይናገራል፣ ዋናዎቹ መረጃ ሰጪዎቹም ከዛይኛ በተጨማሪ አማርኛ ወይም እንግሊዝኛ ይናገራሉ። ስለዚህ የዛይኛ ስነ ልሳናዊ መረጃዎች በአማርኛ ወይም በእንግሊዝኛ አቻነት የተመለሱ ናቸው። እዚህ ላይ እንደሚታየው የዚህ ጥናት ረቂቅ ማቅረቢያ ቋንቋ አማርኛ ነው። የረቂቁ ማቅረቢያ ቋንቋ ከእንግሊዝኛ ይልቅ አማርኛ እንዲሆን የተደረገበት ምክንያት የጥናቱ ዋና ተጠቃሚ የሆነው የዛይ ማህበረሰብ ምሁራን አስተዳደራዊና ፖለቲካዊ አመራሮች ከእንግሊዝኛ ይልቅ የአማርኛ ችሎታቸው ከፍ ያለ በመሆኑ

የዛይኛ ቋንቋ ስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት - ገብሬ ብዙነህ

የረቂቁን ግኝቶች በይበልጥ ለመረዳትና ለቀጣዩ የስርዓተ ጽህፈቱ የመጨረሻ ዝግጅት ግብዓት ሊሆን የሚችል ግብረ መልስ ለመስጠት ያስችላቸዋል በሚል ነው።

ከላይ እንደተጠቀመው የዛይኛ ስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት በሁለት ደረጃዎች ተከፍሎ እንዲካሄድ ተደርጓል። አንደኛው አሁን የቀረበው የመጀመርያ ደረጃ ፕሮፖዛል ሲሆን፣ ሌላው ወደፊት የሚቀርበው የመጨረሻው ዝግጅት ይሆናል። ዝግጅቱ በዚህ ሁኔታ መካሄዱ ለጽህፈት አይነት መረጣውና ከተጠቃሚው ማህበረሰብና የፖለቲካ አመራሩ፣ ከስነልቦናና ከስርዓተ ጽህፈት ሊቃውንት፣ እንዲሁም ከጠቅላላ አንባቢው የመጀመርያ ደረጃውን ዝግጅት አንብበው አስተያየት/ግብረ መልስ እንዲሰጡ በማድረግ ረገድ አስተዋጽኦ ያደርጋል፤ ከዚያም የመጨረሻው ዝግጅት የተሟላ ሆኖ እንዲቀርብ ይረዳል የሚል እምነት በመኖሩ ነው።

2. ስነ ድምጻ ልሳን

በዚህ የጥናቱ ክፍል ውስጥ የዛይኛ ቋንቋ ንጥረ ድምጾች፣ የድምጾች ስርጭት፣ የድምጾች ክትትሎቻችን የቀለም አይነት ገለጻዎች ይቀርባሉ።

2.1 ንጥረ ድምጾች

የንጥረ ድምጾችን አይነትና ብዛት አስመልክቶ ቀደምት ስራዎች እርስ በርሳቸው፣ እንዲሁም ቀደምት ስራዎችና የአሁኑ ስራ ልዩነት ያሳያሉ። ለንጽጽር የቀደምት ስራዎች (Ambaw 1990, Leslau 1999, Meyer 2006a/2006b) እና የአሁኑ ስራ የተናባቢና የአናባቢ ሰንጠረዦች ቀጥሎ ይቀርባሉ።

2.1.1 ተናባቢዎች

የቀደምት ስራዎችና የአሁኑ ስራ የተናባቢ ሰንጠረዦች ከዚህ በታች የተሰጡ ሲሆን የቀረቡበት ቅደም ተከተል የታተሙበትን ወይም ለንባብ የበቁበትን ዘመን የተከተለ (ከቆየው ወደ ቅርቡ) ነው።

Ambaw (1990)

	Bilabial	Labio Dentals	Alveolar	Palatals	Velars	Glottals
Stop	b b:		t t: d d: t' t':		k k: g g: k' k':	? ?:
Affricates				č č: ǰ ǰ: č' č':		
Fricatives		f f:	s s: z z:	š š:		
Nasals	m m:		n n:	ň ñ:		
Liquids			l l: r r:			
Semivowels	w w:			y y:		

ሰንጠረዥ 1:- የዛይኛ ተናባቢ ንጥረ ድምጾች (22 ተናባቢዎች)፣ Ambaw (1990: 9)

/h/ በሰንጠረዥ ውስጥ ያለመኖሩ በስህተት የተዘለለ መሆን አለበት። ምክንያቱም አምባው በገለጻ ዝርዝር ውይይቱ ውስጥ አካቶታል። ረገሮችን (/h:/) ግን በዝርዝር ውይይቱ ውስጥ አላሳየም።

ርዝመት

Ambaw (1990) በሰንጠረዥ ውስጥ እንደሚታየው የተናባቢ ርዝመት ንጥረ ድምጻዊ መሆኑን ጠቁሟል።

Leslau (1999)

		Labials	Dentals	Palatals	Velars	Glota ls
Stop	<i>Voiceless</i>		t	č	k	ʔ
	<i>Voiced</i>	b	d	ǰ	g	
	<i>Glottalized</i>		tʼ	čʼ	kʼ	
Spirants	<i>Voiceless</i>	f	s	š		h
	<i>Voiced</i>		z	ž		
Nasals		m	n	ň		
Liquids			l, r			
Semivowels		w		y		

ሰንጠረዥ 2:- የዛይኛ ተናባቢ ንጥረ ድምጻች (24 ተናባቢዎች)፣ Leslau (1999: 1)

ርዝመት

Leslau (1999:6) የተናባቢ ርዝመት ንጥረ ድምጻዊ መሆኑን በገለጻ ዝርዝሩ ውስጥ አሳይቷል።

Meyer (2006a)

	Labial	Alveo-Palatal	Palatal	Velars	Glota ls
Plosives	b	t d tʼ		k g kʼ	ʔ
<i>Implosive</i>		ɗ			
<i>Affricates</i>		č ǰ čʼ			
Fricatives	f	s z	š		h/hʷ
Nasals	m	n	ɲ		
Trills		r			
Laterals		l			
Approximants	w		y		

ሰንጠረዥ 3:- የዛይኛ ተናባቢ ንጥረ ድምጻች (24 ተናባቢዎች)፣ Meyer (2006a: 6)

ርዝመት

Meyer (2006a: 8-9) ከ«ገ/ፊ» እና ከ«ፈ/ጅ» በስተቀር በምዕላድ ድንበር በሚፈጠሩ ክትትሎቶችና በትውስት በገቡ ቃላት አማካኝነት በሁሉም ተናባቢዎች ላይ ርዝመት እንደሚከሰት ገልጿል። አክሎም በትውስት ቃላት አማካኝነት የገቡት ረገሮች ተናባቢዎች ከማይረዝሙት አቻዎቻቸው ጋር ንጥረ ድምጻዊ ንጽጽር ሊያሳዩ ይችላሉ ይላል።

የዛይኛ ቋንቋ ስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት - ገብሬ ብዙኑ

የአሁኑ ጥናት

	ከፍፍራዊ	ስነፈራዊ	ድዳዊ	ላንቃዊ	ትናጋዊ	ጉሮጅዊ
እግድ	ኢ-ነዛሪ		ት		ክ	ዕ
	ነዛሪ	ብ	ድ		ግ	
	ፈንጅ		ጥ		ቅ	
ሹሉክልክ	ኢ-ነዛሪ	ፍ	ስ	ሽ		ሀ
	ነዛሪ		ዝ			
ፍትግ	ኢ-ነዛሪ			ች		
	ነዛሪ			ጅ		
	ፈንጅ			ጭ		
ሰርናዊ		ም	ን	ኝ		
ጎናዊ			ል			
ተርገብጋቢ			ር			
ከፊል አጥባቢ	ው			ይ		

ሰንጠረዥ 4:- የዛይኛ ተናባቢ ንጥረ ድምጾች (23 ተናባቢዎች)፣ የአሁኑ ጥናት

ርዝመት

በቀደምት አጥኝዎች እንደተገለጸው የተናባቢ ርዝመት ንጥረ ድምጻዊ ነው። ጉሮጅዊ ከሆኑት ከ«ዕ» እና ከ«ሀ» በስተቀር ሁሉም ተናባቢዎች ርዝም አቻ አላቸው።

ከቀረቡት ሰንጠረዦች ንጽጽር ማየት እንደሚቻለው የአሁኑ ጥናት ከቀደምት ጥናቶች ጋር የሚለያየው «ድ» («d») በLeslau (1999) ሰንጠረዥ ውስጥ፣ «ሽ» («ž») ደግሞ በMeyer (2006a) ሰንጠረዥ ውስጥ በመገኘታቸውና «ሀ» («h») በAmbaw (1990) ሰንጠረዥ ውስጥ ባለመገኘቱ ነው። ቀደምት ጥናቶችም እርስ በርስ የሚለያዩት የተጠቀሱትን ተናባቢ ድምጾች በማካተትና ባለማካተት መሆኑ ግልጽ ነው።

በትውስት ቃላት ውስጥ የሚከሰቱ ተናባቢዎች

ዛይኛ ውስጥ በትውስት ቃላት አማካኝነት [ጥ]፣ [ድ]፣ [ድ]፣ [ጽ] እና [ሽ] ተናባቢ ድምጾች ይከሰታሉ። እነዚህ ተናባቢዎች በትውስት ቃላት ውስጥ ሊከሰቱ የሚችሉት በተማሩ ልሳነ-ብዙዎች ንግግር ውስጥ ነው። ባልተማሩና ገጠር በሚኖሩ ዛይኛ ተናጋሪዎች ዘንድ ግን በትክክል አይባሉም/አይነበቡም። ማለትም በሌላ ተመሳሳይ የዛይኛ ተናባቢዎች ይቀይሯቸዋል፣ አንዳንድ ድምጾችን ደግሞ በአንዳንድ ቃላት ውስጥ ይዘሏቸዋል። ከእነዚህ ተናባቢዎች መካከል «ድ» በLeslau (1999) ሰንጠረዥ ውስጥ፣ «ሽ» ደግሞ በMeyer (2006a) ውስጥ ከመገኘታቸው በስተቀር ሁሉም ተናባቢዎች የተለያዩ አጥኝዎች ባቀረቧቸው ሰንጠረዦች ውስጥ አይገኙም። Meyer (2006a) በገለጸ ዝርዝሩ ውስጥ [ሽ] በትውስት ቃላት ውስጥ የ[ጅ] ነጻ ተለዋዋጭ ድምጽ ነው ይላል። እንዲሁም በአንዳንድ 2ኛ መደብ ነጠላ አንስታይ የግስ ቅርጾች ውስጥ ይከሰታል ይላል። ነገር ግን በአሁኑ የጥናት መረጃ ስብሰባ ወቅት [ሽ] በሁሉም አይነት ወይም በሁሉም ሁኔታ የ2ኛ መደብ ነጠላ አንስታይ የግስ ቅርጾች ውስጥ ተፈትሾ ሊከሰት አልቻለም።

2.1.2 አናባቢዎች

ከዚህ በታች የቀደምት ስራዎችና የአሁኑ ስራ የአናባቢ ሰንጠረዦች ተሰጥተዋል። የተሰጡበት ቅደም ተከተል ከላይ የእነሱ ተጓዳኝ የሆኑት ተናባቢ ሰንጠረዦች በተሰጡበት ቅደም ተከተል አይነት የታተሙበትን ወይም ለንባብ የቀረቡበትን ዘመን የተከተለ (ማለትም ከቆየው ወደ ቅርቡ) ነው።

Ambaw (1990)

	Front	Central	Back
High	i i:	ɨ ɨ:	u u:
Mid	e e:	ä	o o:
Low		a:	

ሰንጠረዥ 5:- የዛይኛ አናባቢ ንጥረ ድምጾች (6 አጭር፣ 6 ረዥም አናባቢዎች)፣ Ambaw (1990: 22)

ርዝመት

Ambaw (1990) በሰንጠረዥ ውስጥ እንደሚታየው የአናባቢ ርዝመት ንጥረ ድምጻዊ መሆኑን ገልጿል።

Leslau (1999)

	Front	Central	Back
High	i	ə	u
Mid	e	ä	o
Low		a	

ሰንጠረዥ 6:- የዛይኛ አናባቢ ንጥረ ድምጾች (7 አናባቢዎች)፣ Leslau (1999: 12)

ርዝመት

Leslau (1999: 12-13) የአናባቢ ርዝመት ንጥረ ድምጻዊ መሆኑን ገልጾ የአጭርና የረዥም አናባቢዎችን ንጽጽር በጥንድ ቃላት ምሳሌዎች አሳይቷል።

Meyer (2006a)

	Front	Central	Back
High	i		u
Mid	e		o
Low		a	

ሰንጠረዥ 7:- የዛይኛ አናባቢ ንጥረ ድምጾች (5 አናባቢዎች)፣ Meyer (2006a: 9)

ርዝመት

Meyer (2006a: 9-10) የአናባቢ ርዝመት ንጥረ ድምጻዊ መሆኑን ገልጿል፤ ንጽጽራቸውን ለማረጋገጥም ያገኛቸውን ያህል የጥንድ ቃላት ምሳሌዎች ለማሳየት ሞክሯል።

የአሁኑ ጥናት

	የፊት		የመሀል		የኋላ	
	አጭር	ረገርም	አጭር	ረገርም	አጭር	ረገርም
የላይ	ኢ	ኢ.ኢ	እ	እእ	ኡ	ኡ.ኡ
ልክኛ	ኤ	ኤኤ	ኧ		ኦ	ኦኦ
የታች			አ	አአ		

ሰንጠረዥ 8:- የዛይኛ አናባቢ ንጥረ ድምጾች (7 አናባቢዎች)፣ የአሁኑ ጥናት

ርዝመት

ከላይ በቀረበው የአሁኑ ጥናት ሰንጠረዥ ውስጥ እንደሚታየውና ቀደምት ጥናቶችም እንዳሳዩት፣ ዛይኛ ውስጥ የአናባቢ ርዝመት ንጥረ ድምጻዊ ነው። ከ/ኧ/ በስተቀር ሁሉም አጭር አናባቢዎች ረዥም አቻ አላቸው።

ከላይ ከቀረቡት የአናባቢዎች ገለጻ መረዳት እንደሚቻለው የአሁኑ ጥናት ከLeslau (1999) ጋር ምንም ልዩነት የሌለው ሲሆን ከሌሎቹ ጋር ግን ልዩነቶች አሉት። ይኸውም አጭሩ «አ» አናባቢ በAmbaw (1990) ሰንጠረዥ ውስጥ፣ «እ» እና «ኧ» ደግሞ በMeyer (2006a) ሰንጠረዥ ውስጥ አለመካተታቸው ነው። Ambaw (1990) እና Meyer (2006a) የተጠቀሱትን አናባቢዎች አያካቱ እንጅ መካተት ያለባቸው ስለመሆኑ የአሁኑ ጥናት አረጋግጧል።

የተጠቀሱትን አናባቢዎች Ambaw (1990)ንና Meyer (2006a)ን ከአሁኑ ጥናት ጋር ብቻ ሳይሆን ከLeslau (1999) ጋርም የሚያለያዩ መሆናቸውን ከላይ የአሁኑ ጥናትና የLeslau (1999) አናባቢዎች ምንም ልዩነት የላቸውም ከተባለው ማጠቃለያ መረዳት የሚቻል ጉዳይ ነው። Ambaw (1990) እና Meyer (2006a) እርስ በርስ የሚለያዩት ደግሞ የተጠቀሱትን አናባቢ ድምጾች በማካተትና ባለማካተት ነው፤ ማለትም Ambaw (1990) ውስጥ ያልተካተተው «ኦ» Meyer (2006a) ውስጥ ተካቷል፣ Meyer (2006a) ውስጥ ያልተካተቱት «እ» እና «ኧ» Ambaw (1990) ውስጥ ተካተዋል።

2.2 ስርጭት

የአናባቢና የተናባቢ ድምጾች ስርጭት ለየብቻ ከዚህ በታች ተሰጥቷል። ይህ የስርጭት ገለጻ በተለያዩ የቃል ድምጾች ላይ ሊከሰቱ የሚችሉ ወይም የማይከሰቱ የዛይኛ አናባቢና ተናባቢ ድምጾችን ያሳያል።

2.2.1 የተናባቢዎች ስርጭት

አጭርና ረዥም ተናባቢዎች የተለያዩ የስርጭት ገጽታ ስለላቸው ከዚህ በታች የአጭርና የረዥም ተናባቢዎች ስርጭት በሚል ተከፋፍለው ቀርበዋል።

2.2.1.1 የአጭር ተናባቢዎች ስርጭት

በቃል መጀመርያ ከ«ር» እና ከ«ኝ» በስተቀር፣ በቃል መጨረሻ ከ«ው» እና ከ«ዕ» በስተቀር ሁሉም አጭር ተናባቢዎች በሁሉም የቃል ድምጾች ይገኛሉ። ከታች በተሰጠው ሰንጠረዥ ውስጥ በተናባቢዎችና በቃል ድምጾች ትይዩ የተሰጡት የቃላት ምሳሌዎች ይህን የሚያረጋግጡ ናቸው።

	በቃል መጀመርያ		በቃል መሃል		በቃል መጨረሻ	
ከናፍራዊ	ብ	ብአጅጅኢ 'አዚያ'	ጥኸብአብኢ 'ጠባብ'	ስኸብ 'ሰው'		
	ም	ምክይ 'ውሃ'	ቅእምአድኦ 'ቅማል'	ድኸም 'ደም'		
	ው	ውኸይርኸ 'አዲስ'	ምአአውኸ 'ጋን'			
ስነፈራዊ	ፍ	ፍኢንንኦ 'ፈንጣጣ'	ምአአፍኸ 'አሮጌ'	ትኸፍ 'ቶሎ'		
ድዳዊ	ት	ትኦልኦም 'አሳ'	ቅኸጥጥእትኸ 'ቀጥታ'	ጥኢት 'ትንሽ'		
	ድ	ድኸል 'ሆድ'	ብኸርአድኦ 'ቀዝቃዛ'	ግኸርኸድ 'ሴት'		
	ጥ	ጥኢት 'ትንሽ'	ብኦጥጥኦሽኦ 'ቁሳ'	(ዕ)አምእጥ 'አምጣ'		
	ስ	ስኸርብኸ 'ታፋ'	ብኸስኸር 'ስጋ'	ትኸስ 'ደስ'		
	ዝ	ዝኦርርኸ 'ወፍራም'	ግእዝኦት 'እንስሳ'	ብእዝ 'ብዙ'		
	ን	ንኢፍኢጥ 'አፍንጫ'	ጅኦንኦውኦርኦ 'አባብ'	እን 'ወንድም'		
	ል	ልኸስልኦስስኸ 'ለስላሳ'	ቀኦልኸ 'ቀርፊት/ግልፋፊ'	ትኦል 'ቶል'		
	ር		ግኦርኸ 'ግራ'	ድኸር 'ላይ'		
	ላንቃዊ	ሽ	ሽኤሽት 'ሶስት'	ሽኤሽት 'ሶስት'	ምኸሽ 'መሼ'	
ቸ		ቸኦል 'አወቀ'	ኦቸኢ 'አንቺ'	ስእቸ 'ጠጣ'		
ጅ		ጅኦእስኸ 'እጭ'	ምኸጅኢ/ኦ 'መጅ'	ኦብኦጅ 'ዋሽ'		
ጭ		ጭእን 'ዳሌ'	ኦንጭእር 'አጭር'	ልኸፍኦጭ 'ከፈለገ'		
ኝ			ቅኸኝእት 'ቀኝ'	እኝ 'ተጋደመ'		
ይ		ይኸጭኢኢቅ 'የገማ'	ስኤይእስት 'ሳልስት'	ሀኦይ 'ሆያ'		
ትናጋዊ	ከ	ከኢርኸ 'ኪራይ'	ድኢከኤ 'ቆሻሻ'	ኦንከኸከ 'አከከ'		
	ግ	ግኦርኸ 'ግራ'	ግኸግኦ 'ባዶ የማር እንጀራ'	ጭኦንግ 'ጭጋግ'		
	ቅ	ቅኸር 'ቀንድ'	እንቅኦቅኦ 'እንቁላል'	ምኦቅ 'መቅ'		
ጉሮሯዊ	ዕ	ዕኦእስት 'እንስት/አንስታይ'	ስኸዕብኢ 'ጭገር'			
	ሀ	ሀኸብኦአድኦ 'ከባድ'	አውኦልኸሀኦም 'ተናገራቸው'	አውኦልኸሀ 'ተናገረ'		

ሰንጠረዥ 9:- የዛይኛ አጭር ተናባቢዎች ስርጭት፣ በቃል መጀመርያ፣ በቃል መሃልና በቃል መጨረሻ

2.2.1.2 የረዥም ተናባቢዎች ስርጭት

በቃል መጀመርያ ሁሉም ረዥም ተናባቢዎች አይገኙም። በቃል መጨረሻም ከ«ትት» እና ከ«ከከ» በስተቀር ሁሉም ረዥም ተናባቢዎች አይገኙም። በቃል መሃል ግን ከ«ዝዝ»፣ እና ከ«ጭጭ» በስተቀር ሁሉም ረዥም ተናባቢዎች ይገኛሉ።

የዛይኛ ቋንቋ ስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት - ገብሬ ብዙኑ

		በቃል መጀመርያ	በቃል መሃል	በቃል መጨረሻ
ከናፍራዊ	ብብ		ድኡብ-ብኡስኡ 'ጸጉር' (የሰውነት)	
	ምም		ስኡምምኡት 'ስምንት'	
	ውው		አውውኡርኡ 'አባራ'	
ስነፈራዊ	ፍፍ	ስኡፍፍኡ 'ሰፊ' (ለቦታ)		
ድዳዊ	ተተ		ብኡተኡተተኡ 'ቡቱቶ'	አርኢተተ 'አራተ'
	ድድ		ብኡድድኡ 'መጥፎ'	
	ጥጥ		ቆኡጥጥኡ 'ቀጥታ'	
	ስስ		ብኡስስኡ 'በሶ/በሶ ዱቄት'	
	ዝዝ			
	ንን		ፍኡንንኡ 'ፈንጣጣ'	
	ልል		ብኡልልኡ 'አይነ ሰውር'	
	ርር		ቀኡርርኡ 'የሀይቀ ዳርቻ/ወንዝ'	
	ላንቃዊ	ሸሸ	ምኡሸሸኡ 'ቢላዋ'	
ቸቸ		ድኡቸቸኡ 'መሬት'		
ጅጅ		ብኡጅጅኡ 'እዚያ'		
	ጭጭ			
	ኘኘ	ፍኡኢኢኘኘኡ 'ፊኛ'		
	ይይ	አልልኢይይኡ 'ገደል'		
ትናጋዊ	ከከ		ከኢከከኤ 'ማንቁርት'	ልኢከከ 'ትከከል'
	ግግ		ድኡግግኡ 'ድግስ'	
	ቆቆ		ድኡቆቆኡ 'የንብ እንጀራ'	

ሰንጠረዥ 10:- የዛይኛ ረዥም ተናባቢዎች ስርጭት፣ በቃል መጀመርያ፣ በቃል መሃልና በቃል መጨረሻ

2.2.2 የአናባቢዎች ስርጭት

አጭርና ረዥም አናባቢዎች እንደ አጭርና ረዥም ተናባቢዎች የተለያዩ የስርጭት ገጽታ ስላላቸው ከዚህ በታች የአጭርና የረዥም አናባቢዎች ስርጭት በሚል ተከፋፍለው ቀርበዋል።

2.2.2.1 የአጭር አናባቢዎች ስርጭት

በቃል መጀመርያ «አ» እና «ኦ»፣ እና በቃል መጨረሻ «እ» የማይገኙ ከመሆናቸው በስተቀር ሁሉም አጭር አናባቢዎች በሁሉም የቃል ድምቦሮች ይገኛሉ።

		በቃል መጀመርያ	በቃል መሃል	በቃል መጨረሻ
የፊት	ኢ	ኢንአምምኡ 'እነሱ'	ፍኢንንኡ 'ፈንጣጣ'	ኢህኢ 'ይህ'
	ኤ	ኤይኡ 'እኔ'	እንጥኤት 'እንጨት'	ድኢከኤ 'ቆሻሻ'
የመሃል	እ	እንቀአቀኡ 'እንቁላል'	ቆኡንእት 'ቆኝ'	
	አ		ድኡም 'ደም'	ብኡልልኡ 'አይነ ሰውር'
	አ	አጥም 'አጥንት'	ብኡድ 'ጋር'	ድኡግግኡ 'ድግስ'
የኋላ	ኡ	ኡንፍ 'ወፍ/አሞራ'	ተኡልኡም 'አሳ'	ብኡስኡ 'ድመት'
	አ		አውኡልኡህኡም 'አነጋገራቸው'	ቀኡምኢድኡ 'ቀማል'

ሰንጠረዥ 11:- የዛይኛ አጭር አናባቢዎች ስርጭት፣ በቃል መጀመርያ፣ በቃል መሃልና በቃል መጨረሻ

2.2.2.2 የረገርም አናባቢዎች ስርጭት

«አእ» እና «አአ» በቃል መጀመርያ የማይገኙ ከመሆናቸው በስተቀር ሁሉም ረዥም አናባቢዎች በቃል መጀመርያና በቃል መሃል ይገኛሉ። በቃል መጨረሻ ግን የተገኘ ረዥም አናባቢ የለም።

	በቃል መጀመርያ			በቃል መሃል	በቃል መጨረሻ
የፊት	ኢ.ኢ.	ኢ.ኢ.ኝኝ	እኛ	ፍ.ኢ.ኢ.ኝኝኝ ፊኛ	
	ኤኤ	ኤኤንኝ	ምሳ	ስኤኤስት 'ሳልስት'	
የመሃል	እእ			ጭእእም 'ውድ' /ጣፋጭ'	
	አአ	አአብሉ	'አባት'	ምአአይኝ 'ቀን'	
የኋላ	ኡኡ	ኡኡተተኝ	'ሴት ዋርሳ/ የታላቅ ወንድም ባለቤት/ እህት (ለጥሪ)	ግኡኡግኡ 'ቆዳ'	
	አአ			ምአአፍኝ 'አርጌ'	

ሰንጠረዥ 12፡- የዘይኛ ረገርም አናባቢዎች ስርጭት፣ በቃል መጀመርያ፣ በቃል መሃልና በቃል መጨረሻ

2.3 ክትትሎሽ (የተናባቢዎች ክትትሎሽ)

መረጃዎች እንደሚባዩት ዛይኛ የቃል መሃልና የቃል መጨረሻ የተናባቢ ክትትሎሽ አይነቶችን ይፈቅዳል፤ የቃል መጀመርያ የክትትሎሽ አይነትን ግን አይፈቅድም። የቃል መሃልና የቃል መጨረሻ ክትትሎሾች ሁሉም በቁጥር ከ2 ተናባቢዎች ብቻ የሚገነቡ ናቸው። የክትትሎሾች የመጀመርያ ተናባቢ ስነ ድምጻዊ ባህርይ በሙሉ የአየር ዕገዳ የማይፈጠር ነው፤ በታህታይ ቅርጹ በሙሉ የአየር ዕገዳ የሚፈጠር ቢሆንም እንኳ በላዕላይ ቅርጹ በሙሉ የአየር ዕገዳ የማይፈጠር ይሆናል። የክትትሎሾች የመጨረሻ ተናባቢ ይህን አይነት ስነ ድምጻዊ ውስንነት የለውም፤ ማለትም በሙሉ የአየር ዕገዳ የማይፈጠር ብቻ ሳይሆን በሙሉ የአየር ዕገዳ የሚፈጠር ሊሆንም ይችላል።

- (1) የቃል መሃል ክትትሎሽ

/እንጥኤት/	[እንጥኤት]	'እንጨት'
/አንጭእር/	[አንጭእር]	'አጭር'
/እንቅአቅኡ/	[እግቅአቅኡ]	'እንቁላል'
/ስእርብእ/	[ስእርብእ]	'ታፋ'
/ውእይርኝ/	[ውእይርኝ]	'አዳስ'

- (2) የቃል መጨረሻ ክትትሎሽ

/ኡንፍ/	[ኡጻጻፍ]	'ወፍ/አጻጻፍ'
/ውኸንዝ/	[ውኸንዝ]	'ወንዝ'
/ጭአንግ/	[ጭአግግ]	'ጭጋግ'
/((ዕ)አምምእስት/	[((ዕ)አምምእስት]	'አምስት'
/ሸኤሽት/	[ሸኤሽት]	'ሶስት'
/ስኡብት/	[ስኡብት]	'ሰባት'

ዛይኛ የተለያዩ አናባቢዎችን ክትትሎሽ ጨርሶ አይፈቅድም።

2.4 የቀለም አይነቶች

ዛይኛ 12 የቀለም አይነቶች ሊኖሩት ይችላል። እነሱም ከሚገኙበት የቃላት ምሳሌዎች ጋር ከታች በዝርዝር ተሰጥተዋል።

(3)	የቀለም አይነቶች			
	ተአ	/ሰኸር.ብኸ/	[ሰኸር.ብኸ]	‘ታፋ’
	ተአአ	/ግኡኡ.ግኸ/	[ግኡኡ.ግኸ]	‘ቆዳ’
	ተአተ	/ሰኸር.ብኸ/	[ሰኸር.ብኸ]	‘ታፋ’
	ተአአተ	/ይኸ.ጭኢ.ኢ.ቅ/	[ይኸ.ጭኢ.ኢ.ቅ]	‘የገማ’
	ተአተተ	/ሰኡብት/	[ሰኡብት]	‘ሰባት’
	ተአአተተ	/ሰኤኤስት/	[ሰኤኤስት]	‘ሳልስት’
	አተ	/እን.ቅኢ.ቅኡ/	[እጃ.ቅኢ.ቅኡ]	‘እንቁላል’
	አአተ	/አአይ/	[አአይ]	‘እናት’
	አተተ	/ኡምፍ/	[ኡምፍ]	‘ወፍ/አምራ’
	አአተተ			
	አ	/ኤ.ይኸ/	[ኤ.ይኸ]	‘እኔ’
	አአ	/ኡኡ.ብኡል/	[ኡኡ.ብኡል]	‘ጮኸ’

ለ«አአተተ» የቀለም አይነት የሚሆን ምሳሌ ቃል አሁን በተሰበሰቡ መረጃዎች ውስጥ አልተገኘለትም። ነገር ግን ሊፈቀድ የሚችል የቀለም አይነት ስለሆነ በዝርዝሩ ውስጥ ተካቷል።

3. ዛይኛ በግዕዝ ጽህፈት

በዚህ የጥናቱ ክፍል ውስጥ የቀለማት (እና የድምጾች) ሆሄያዊ/ግዕዛዊ የአወካከል ውሳኔዎች፣ የቀለማት (እና የድምጾች) ሆሄያዊ ውክልና፣ የዛይኛ ፊደል ገበታ፣ ቁጥሮች፣ እና የስርዓተ ነጥብ ምልክቶች በየተራ ይቀርባሉ። ትንታኔያዊ የሆኑት የአወካከል ውሳኔዎችና ተግባራዊ የሆኑት ሆሄያዊ ውክልናዎች ተጠቃለው ወደ ዛይኛ ፊደል ገበታ የሚመሩ ሲሆን የፊደል ገበታው፣ ቁጥሮችና የስርዓተ ነጥብ ምልክቶች ደግሞ በአንድ ላይ የዛይኛን ሆሄያዊ ስርዓተ ጽህፈት በተሟላ መልክ የሚያሳዩ ናቸው።

3.1 የቀለማት (እና የድምጾች) ሆሄያዊ የአወካከል ትንታኔያዊ ውሳኔዎች

የቋንቋውን ስነ ድምጽ ልሳናዊ ገለጻ፣ «የብቁ ስርዓተ ጽህፈት መመዘኛዎች»ንና የግዕዝ ጽህፈት (script) የአወካከል መመርያዎችን በማመዘዝን የዛይኛ ቀለማትና ድምጾች ሆሄያዊ አወካከል እንደ አጥኝው የአሁን አቋም ከታች የተዘረዘሩትን 9 ውሳኔዎች ይከተላል። ወደፊት እንደ አስፈላጊነቱ/እንደ ተጠቃሚው ማህበረሰብና የፖለቲካ አመራሮች ፍላጎት ለአንዳንድ ውክልናዎች አንዱ መመዘኛ ወይም መመርያ ከሌለው ተመራጭ የሚሆንበት ወይም ቅድሚያ የሚሰጥበት ሁኔታ ሊኖር ይችላል፤ እንዲሁም የሚጠበቅበት ፋይዳ በሌላ ሁኔታ የሚተካ ከሆነ በጽንሰ ሃሳብ መሰረቱ የሚጣስ ወይም ሙሉ ለሙሉ የማይተገበር የብቁ ስርዓተ ጽህፈት መመዘኛም ይኖራል፡-

- 1) ከላይ አይወከሉም ተብለው ከተጠቀሙት በስተቀር ሌሎች የቋንቋው ንጥረ ድምጾች ወይም የሚፈጥሯቸው ቀለማት፣ ማለትም «አ» ቀለሞች፣ «ተአ» ቀለሞች፣ እና የቀለም መድረሻ ተናባቢዎች ሁሉ በሆሄያዊ ይወከላሉ።

- 2) የተናባቢ ጊዜን የአናባቢ ርዝመት አይወከልም። ለዚህ ዋናው ምክንያት ርዝመት በጽሁፍ ባይወከልም በሚገኝበት የቃል አውድ/አገባብ አማካኝነት መኖሩ በተናጋሪው ሊለይ የሚችል በመሆኑ ነው። ከዚህ በተጨማሪ የርዝመት አለመወከል የቋንቋውን የአጻጻፍ ስርዓት ውስብስብነት ይቀንሳል^{3:4}።
- 3) «አ» ሆኖ /ኧ/ አናባቢ ድምጽን ወይም ከሱ የሚገነባ ቀለምን፣ «ሀ» ሆኖ ደግሞ /ሀኧ/ ቀለምን የሚወክሉ ይሆናሉ።
- 4) በተውሶ ቃላት ውስጥ የሚገኙት [ፐ]፣ [ጽ]፣ [ጅ]፣ እና [ጽ] ድምጾች በሆሄያት አወካከል ውስጥ አይካተቱም። ምክንያቱም የሌላ ቋንቋ ተጽዕኖ በሌለባቸው የዛይኛ ተናጋሪዎች ዘንድ [ፐ]፣ [ጽ]፣ [ጅ]፣ እና [ጽ] ድምጾች በሌላ የዛይኛ ድምጾች (የሆሄ ውክልና በሚሰጣቸው) ስለሚለወጡ ወይም ስለሚዘለሉ ነው።
- 5) ቀደም ሲል በጥናቱ የስነ ድምጽ ልሳን ገለጻ ክፍል ውስጥ እንደተጠቀሰው Meyer (2006a) [ኸ] በተውሶ ቃላት ውስጥ በ[ጅ] ነጻ ተለዋዋጭነትና በአንዳንድ የ2ኛ መደብ ነጠላ አንስታይ የግስ ቅርጾች ውስጥ ይከሰታል ይላል። ሆኖም በአሁኑ ጥናት የመረጃ ስብሰባ ወቅት በተባሉት የግስ እርባታ ቅርጾች ውስጥ ተፈትሾ አልተገኘም። በዚህ ባለመገኘቱ ምክንያትና በተጨማሪም የሱ ተለዋዋጭ ድምጽ ነው የተባለው /ጅ/ በሆሄ ውክልናው ውስጥ ስለሚካተት [ኸ] በውክልናው አይካተትም።
- 6) በአማርኛ ውስጥ ከሚታዩት የ/ሀ/ እና የ/ሰ/ ድርብ ውክልናዎች መካከል በዛይኛ ሆሄ ውክልና ውስጥ ለ/ሀ/ እና ለ/ሰ/ ጥቅም ላይ የዋሉት ለአጻጻፍ/ለመማር ቀላል የሆኑት ናቸው። ማለትም፡- ከ«ሀ»፣ «ሐ»፣ «ኑ»፣ «ኸ» እና ከእነዚህ ሆሄያት ዘሮች መካከል «ሀ» እና የ«ሀ» ሆሄ ዘሮች (ሀ፣ ሁ፣ ሂ፣ ሃ፣ ሄ፣ ሀ፣ ሆ) ብቻ እና ከ«ሰ»፣ «ሠ» እና ከእነዚህ ሆሄያት ዘሮች መካከል «ሰ» እና የ«ሰ» ሆሄ ዘሮች (ሰ፣ ሱ፣ ሲ፣ ሳ፣ ሴ፣ ስ፣ ሶ) ብቻ ናቸው።
- 7) በዛይኛ ፊደል ገበታ ውስጥ ፊደል ተራው እንደ አማርኛው ይሆናል። የቀለም ወይም የድምጽ ወካይ ሆሄያት መረጣውና ፊደል ተራው በዛይ ማህበረሰብ አካባቢ ስፊ ጠቀሜታ ካላቸው ቋንቋዎች ውስጥ አንዱ ወደሆነው ወደ አማርኛ ጽሁፍ ለመሸጋገር ይበልጥ በሚያግዝ መልክ የተዘጋጀ ይሆናል።

³ የተናባቢ ርዝመት ይወከል ቢባል የውክልና አማራጮች እንደሚከተለው ይሆኑ ነበር፡-
 ሀ) ከሚረዝመው ተናባቢ በስተግራ ሳድስ አቻውን መጨመር (ለምሳሌ፡- ኢኖምሙ 'እነሱ')፣ ወይም
 ለ) ከሚረዝመው ተናባቢ ጎን/ላይ/ታች ምልክት መጨመር (ለምሳሌ፡- ኢኖሙ 'እነሱ')።
 ነገር ግን የተናባቢ ርዝመት ስላልተወከለ ከላይ ያለው ቃል የሚጻፈው ኢኖሙ ተብሎ ይሆናል።

⁴ የአናባቢ ርዝመት ይወከል ቢባል የውክልና አማራጮች እንደሚከተለው ይሆኑ ነበር፡-
 ሀ) በቃል መሃልና በቃል መጨረሻ ከተናባቢያዊው ሆሄ በስተቀኝ አንድ አናባቢያዊ ሆሄ መጨመር (ለምሳሌ በቃል መሃል፡- ሺኢበል 'ዘፈነ')፣ እና
 ለ) በቃል መጀመርያ የሚመጣን ረዥም አናባቢ በሁለት ተመሳሳይ አናባቢያዊ ሆሄያት መወከል (ለምሳሌ፡- ኢኢኘ 'እኛ')።
 ነገር ግን የአናባቢ ርዝመት ስላልተወከለ ከላይ ያሉት ቃላት የሚጻፉት ሺበል እና ኢኘ ተብለው ይሆናሉ።

የዛይኛ ቋንቋ ስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት - ንብሬ ብዙኑ

- 8) ጥቅም ላይ የሚውሉ ቁጥሮች የግዕዝ፣ አረባዊውና ሮማዊው ይሆናሉ።
- 9) የስርዓተ ነጥብ ምልክቶች እንደ አማርኛዎቹ ይሆናሉ።

3.2 የዛይኛ «አ» ቀለሞች፣ «ተአ» ቀለሞችና የቀለም መድረሻ ተናባቢዎች ሆሄያዊ ውክልና

ከአናባቢ ብቻ የተገነቡ ቀለሞች፣ ከተናባቢና አናባቢ የተገነቡ ቀለሞች፣ እንዲሁም የቀለም መድረሻ ተናባቢዎች (የክትትሎሽ መነሻ ወይም የቃል መጨረሻ ተናባቢዎች) የሚወክሉባቸው ሆሄዎች ከታች በሰንጠረዥ ጎንና ላይ በሰፊሩት የሚወክሏቸው ተናባቢና አናባቢ ድምጾች ትይዩ ተሰጥተዋል። በሰንጠረዥ ውስጥ «አ፣ ኡ፣ ኢ፣ ኣ፣ ኤ፣ ኦ፣ ኦ፣ ኦ» ሆሄዎች ከአናባቢ ብቻ የተገነቡ ቀለሞችን፣ ሳድስ ሆሄዎች ከተናባቢና ከ/አ/ አናባቢ የተገነቡ ቀለሞችን ወይም የቀለም መድረሻ ተናባቢዎችን፣ ሌሎቹ ሆሄዎች ደግሞ ከተናባቢና አናባቢ የተገነቡ ሌሎች ቀለሞችን ይወክላሉ።

		አናባቢ ንጥረ ድምጽ						
		/አ/	/ኡ/	/ኢ/	/ኣ/	/ኤ/	/ኦ/	/ኦ/
		አ	ኡ	ኢ	ኣ	ኤ	ኦ	ኦ
ተናባቢ ንጥረ ድምጽ	/ሰ/	በ	ቡ	ቢ	ባ	ቤ	ብ	ቦ
	/ፍ/	ፈ	ፉ	ፊ	ፋ	ፍ	ፍ	ፎ
	/ም/	መ	ሙ	ሚ	ማ	ሜ	ም	ሞ
	/ው/	ወ	ዉ	ዊ	ዋ	ዌ	ው	ዎ
	/ት/	ተ	ቱ	ቲ	ታ	ቼ	ት	ቶ
	/ድ/	ደ	ዱ	ዲ	ዳ	ዴ	ድ	ዶ
	/ጥ/	ጠ	ጡ	ጢ	ጣ	ጤ	ጥ	ጦ
	/ሰ/	ሰ	ሱ	ሲ	ሳ	ሴ	ሰ	ሶ
	/ዝ/	ዘ	ዙ	ዚ	ዛ	ዜ	ዝ	ዞ
	/ን/	ነ	ኑ	ኒ	ና	ኔ	ን	ኖ
	/ል/	ለ	ሉ	ሊ	ላ	ሌ	ል	ሎ
	/ር/	ረ	ሩ	ሪ	ራ	ራ	ር	ሮ
	/ሸ/	ሸ	ሹ	ሺ	ሻ	ሼ	ሸ	ሾ
	/ቸ/	ቸ	ቹ	ቺ	ቻ	ቼ	ቸ	ቾ
	/ጅ/	ጅ	ጆ	ጇ	ገ	ገ	ጅ	ጆ
	/ጭ/	ጭ	ጭ	ጭ	ጭ	ጭ	ጭ	ጭ
	/ኘ/	ኘ	ኙ	ኚ	ኛ	ኜ	ኘ	ኞ
	/ይ/	የ	ዩ	ዪ	ያ	ዬ	ይ	ዮ
	/ከ/	ከ	ኩ	ኪ	ካ	ኬ	ከ	ኮ
	/ግ/	ገ	ጉ	ጊ	ጋ	ጌ	ግ	ጎ
/ቀ/	ቀ	ቁ	ቂ	ቃ	ቄ	ቀ	ቆ	
/ዕ/	ዐ	ዑ	ዒ	ዓ	ዔ	ዕ	ዖ	
/ሀ/	ሀ	ሁ	ሂ	ሃ	ሄ	ሀ	ሆ	

ሰንጠረዥ 13:- የዛይኛ «አ» ቀለሞች፣ «ተአ» ቀለሞችና የቀለም መድረሻ ተናባቢዎች ሆሄያዊ ውክልና

3.3 የዛይኛ ፊደል ገበታ

የዛይኛ ከተናባቢና አናባቢ የተገነቡ ቀለሞች፣ ከአናባቢ ብቻ የተገነቡ ቀለሞች፣ እንዲሁም የቀለም መድረሻ ተናባቢዎች (የክትትሎሽ መነሻ ወይም የቃል መጨረሻ ተናባቢዎች) የሚወክሉባቸው ሆኖቻቸው በተለመደው ግዕዝ የፊደል ገበታ ቅርጽ እንደሚከተለው ተሰጥተዋል፡፡

የዛይኛ ፊደል ገበታ						
ሀ	ሁ	ሂ	ሃ	ሄ	ሀ	ሆ
ለ	ሉ	ሊ	ላ	ሌ	ል	ሎ
መ	ሙ	ሚ	ማ	ሜ	ም	ሞ
ረ	ሩ	ሪ	ራ	ሬ	ር	ሮ
ሰ	ሱ	ሲ	ሳ	ሴ	ሰ	ሶ
ሸ	ሹ	ሺ	ሻ	ሼ	ሸ	ሽ
ቀ	ቁ	ቂ	ቃ	ቄ	ቅ	ቆ
በ	ቡ	ቢ	ባ	ቤ	ብ	ቦ
ተ	ቱ	ቲ	ታ	ቲ	ት	ቶ
ቸ	ቹ	ቺ	ቻ	ቼ	ች	ቸ
ነ	ኑ	ኒ	ና	ኔ	ን	ኖ
ኘ	ኙ	ኚ	ኛ	ኜ	ኝ	ኞ
አ	አ	ኢ	ኣ	ኤ	እ	አ
ከ	ኩ	ኪ	ካ	ኬ	ክ	ኮ
ወ	ዉ	ዊ	ዋ	ዌ	ወ	ዎ
ዐ	ዑ	ዒ	ዓ	ዔ	ዐ	ዖ
ዘ	ዙ	ዚ	ዛ	ዛ	ዝ	ዞ
የ	ዮ	ዬ	ያ	ዬ	ይ	ዮ
ደ	ደ	ዲ	ዳ	ዴ	ድ	ደ
ጀ	ጀ	ጂ	ጃ	ጄ	ጅ	ጆ
ገ	ገ	ጊ	ጋ	ጌ	ግ	ገ
ጠ	ጡ	ጢ	ጣ	ጤ	ጥ	ጠ
ጨ	ጨ	ጪ	ጫ	ጬ	ጭ	ጮ
ፈ	ፈ	ፊ	ፋ	ፍ	ፍ	ፍ

ሰንጠረዥ 14:- የዛይኛ ፊደል ገበታ

3.4 ቁጥሮች

በሆሜሮዊው የዛይኛ ስርዓተ ጽህፈት ውስጥ የግዕዝ ቁጥሮች መካተታቸው የማይቀር ነው፡፡ በተጨማሪ በአማርኛና በሌሎች ቋንቋዎች ዘመናዊ ጽሁፎች ውስጥ እንደተለመደው በዛይኛ ጽሁፍ ውስጥ አረባዊውና ሮማዊው ቁጥሮች ጥቅም ላይ መዋል ይኖርባቸዋል፤ ይህም የዛይኛን ስርአተ ጽህፈት ለተማሪ ሰው ሁሉ የዛይኛ እውቀቱን ይዞ ወደ አማርኛ ለመሸጋገር መንገዱን ያቀላል፡፡

የዛይኛ ቋንቋ ስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት - ገብሬ ብዙኅ

- 1) የግእዝ ቁጥሮች:-   ፩ ፪ ፫ ...
- 2) አረባዊ ቁጥሮች:-   1 2 3 ...
- 3) ሮማዊ ቁጥሮች:-   I II III ...
- i ii iii ...

3.5 የስርዓተ ነጥብ ምልክቶች

የዛይኛ ጽሁፍ አማርኛና ግእዝ የሚጠቀሙባቸው አይነት የስርዓተ ነጥብ ምልክቶች ይኖሩታል። የስርዓተ ነጥብ ምልክቶቹ ከአማርኛ ስያሜዎቻቸው (ስርዓተ ጽህፈቱ ስራ ላይ ሲውል በዛይኛ የሚለወጡ) እና ከአገልግሎት መግለጫዎቻቸው ጋር ከታች በቀረበው ሰንጠረዥ ውስጥ ተሰጥተዋል።

የስርዓተ ነጥብ ምልክት	ስያሜ	አገልግሎት
:	ሁለት ነጥብ	አንድን ቃል ከሌላው ለመለየት
;	ነጠላ ሰረዝ	በዝርዝር መልክ የሚቀርቡ ቃላትን ለመለያየት
፤	ድርብ ሰረዝ	በረዥም ሀረግ ደረጃ የሚዘረዘሩትን ድርብ አረፍተ ነገሮችን ለመለየት
:-	ሁለት ነጥብና ጭረት	በተከታይ የሚቀርቡ ዝርዝር ቃላት ወይም ሃሳቦች መኖራቸውን ለማሳየት፣ ወይም ገላጭን ከተገላጭ ለማስከተል
::	አራት ነጥብ	አረፍተ ነገርን ለመዘጋት
« »	ትእምርተ ጥቁስ	ከሌላ ሰው የተወሰደ አባባል መሆኑን ለማሳየት
.	ይዘት	በአጎጽሮተ ቃላት ውስጥ የአንድን ቃል ተወካይ ከሌላው ለመለየትና ብርና ሳንቲምን ለመለያየት
...	ይቀጥላል (ወዘተ)	ያልተጻፈ ሃሳብ/ዝርዝር መኖሩን ለማሳየት
-	ግማሽ ጭረት	ቃላትን ለማያያዝና አንድ ቃል (ድርብ ቃል) መሆናቸውን ለማሳየት
—	ሙሉ ጭረት	መሞላት ያለበት ቃል/ሀረግ መኖሩን ለማሳየት
()	ቅንፍ	አማራጭ ቃልን ወይም ሀረግን ለማሳየት
/	አዝባር	የቀን፣ የወርና የዓመተ ምህረተ ቁጥሮችን ለያይቶ ለማስቀመጥ፣ የይዘት ምልክትን በመተካት በአጎጽሮተ ቃላት ውስጥ የአንድን ቃል ተወካይ ሆኖ ከሌላው ለመለየት፣ ወይም ቅንፍን በመተካት አማራጭ ቃልን ለማሳየት
!	ትእምርተ አጋኖ/ቃለ አጋኖ	የተጋነነ ወይም አስደናቂ አባባልን ለማሳየት
!	ትእምርተ ስላቅ	ምጻትን፣ ሽሙጥን፣ ወዘተ ለመግለጽ
?	የጥያቄ ምልክት	አንድ ቃል/ሀረግ/አረፍተ ነገር ጥያቄ መሆኑን ለማሳየት
(ገባ ያለ አዲስ መስመር ወይም ባዶ መስመር በአንቀጾች መካከል)	አዲስ መስመር (ገባ ያለ) ወይም አዲስ መስመር (ከባዶ መስመር በኋላ)	አንድን አንቀጽ ከሌላው ለመለየት (በአዲሱ አንቀጽ የመጻፍ መስመር ላይ አንድ ታብ ገባ ማለት ወይም አዲሱን አንቀጽ አንድ የመጻፍ መስመር ዘሎ መጀመር)

ሰንጠረዥ 15:- የስርዓተ ነጥብ ምልክቶች - ዛይኛ በግዕዝ ጽህፈት

4. ዛይኛ በላቲን ጽህፈት

በዚህ የጥናቱ ክፍል ውስጥ የድምጾች አልፋቤታዊ/ላቲናዊ የአወካክል ውሳኔዎች፣ የድምጾች አልፋቤታዊ ውክልና፣ የዛይኛ ላቲናዊ ፊደል ገበታ፣ ቁጥሮች፣ እና የስርዓተ ነጥብ ምልክቶች ይቀርባሉ። የአወካክል ትንታኔያዊ ውሳኔዎችና አልፋቤታዊ ውክልና (የአወካክል ተግባራዊ ማሳያዎች) ተጠቃለው ወደ ዛይኛ አልፋቤት/ፊደል ገበታ የሚመሩ ሲሆን የፊደል ገበታው፣ ቁጥሮችና የስርዓተ ነጥብ ምልክቶች ደግሞ በአንድ ላይ የዛይኛን ላቲናዊ ስርዓተ ጽህፈት በተሟላ መልክ ያሳያሉ።

4.1 የድምጾች አልፋቤታዊ አወካክል ትንታኔያዊ ውሳኔዎች

የዛይኛ ድምጾች በላቲን ጽህፈት አልፋቤታዊ የፊደላት አወካክል ማጠቃለያ ሃሳቦች የሚከተሉት ናቸው።

- 1) እያንዳንዱ የዛይኛ ንጥረ ድምጽ በአንድ ፊደል ይወከላል።
- 2) የአናባቢም ይሁን የተናባቢ ርዝመት እንደ አሮምኛ በሁለት ተመሳሳይ ፊደላት የሚወከል ወይም የሚጻፍ ይሆናል።
- 3) በላቲናዊው አጻጻፍ አሮምኛ ውስጥ የሌሉ የዛይኛ አናባቢዎችና ተናባቢዎች ከአለማቀፉ ስነ ድምጻዊ አልፋቤት (IPA) የተወሰዱ ፊደላት ተመርጠው እንዲወከሏቸው ይደረጋል።
- 4) በተውሶ ቃላት ውስጥ የሚገኙት [T]፣ [ጵ]፣ [ድ]፣ እና [ጽ] ድምጾች ቀደም ሲል በሆሄያዊ አወካክል ትንታኔያዊ ውሳኔዎች ውስጥ ላለመወከላቸው በተሰጠው ተመሳሳይ ምክንያት የተነሳ በዚህ በአልፋቤታዊው ፊደል አወካክል ውስጥም አይካተቱም።
- 5) [ኸ]ም እንዲሁ ቀደም ሲል በሆሄያዊ አወካክል ትንታኔያዊ ውሳኔዎች ውስጥ ላለመወከሉ በተሰጠው ተመሳሳይ ምክንያት የተነሳ በአልፋቤታዊው ፊደል አወካክል ውስጥ አይካተትም።
- 6) የድምጽ ወካይ ፊደላት መረጣውና ፊደል ተራው በዛይ ማህበረሰብ አካባቢ ሰፊ ጠቀሜታ ካላቸው ቋንቋዎች ውስጥ አንዱ ወደሆነው ወደ አሮምኛ ጽሁፍ ለመሸጋገር ይበልጥ በሚያግዝ መልክ የተዘጋጀ ይሆናል።
- 7) ጥቅም ላይ የሚውሉ ቁጥሮች አረባዊውና ሮማዊው ይሆናሉ።
- 8) የስርዓተ ነጥብ ምልክቶች በአሮምኛና በአጠቃላይ ላቲናዊ አልፋቤታዊ ስርዓተ ጽህፈት በሚጠቀሙ ቋንቋዎች ጽሁፍ ውስጥ የሚያገለግሉ የስርዓተ ነጥብ ምልክት አይነቶች ይሆናሉ።

4.2 የድምጾች አልፋቤታዊ ውክልና

ተናባቢዎችና አናባቢዎች ለየብቻ የሚወከሉባቸው አልፋቤታዊ ፊደላት ከታች በየሰንጠረዥ የግራ ጎን በሰፊሩት ተወካይ ተናባቢ ወይም አናባቢ ድምጾችና በየሰንጠረዥ ቀኝ ጎን በሰፊሩት የአነባብብ መግለጫዎች ትይዩ በትልቅና በትንሽ የአጻጻፍ ቅርጻቸው ተሰጥተዋል።

የዛይኛ ቋንቋ ስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት - ገብሬ ብዙኑ

የተናባቢዎች ውክልና

ተናባቢ ንጥረ ድምጽ	ተናባቢ ፊደል		የፊደሉ አነባብብ (ስም)
	ትልቅ	ትንሽ	
ብ	B	b	ባ
ፍ	F	f	ፋ
ም	M	m	ማ
ው	W	w	ዋ
ት	T	t	ታ
ድ	D	d	ዳ
ጥ	X	x	ጣ
ስ	S	s	ሳ
ዝ	Z	z	ዛ
ን	N	n	ና
ል	L	l	ላ
ር	R	r	ራ
ሽ	SH	sh	ሻ
ቸ	CH	ch	ቸ
ጅ	J	j	ጅ
ጭ	C	c	ጮ
ኝ	NY	ny	ኛ
ይ	Y	y	ያ
ከ	K	k	ካ
ግ	G	g	ጎ
ቅ	Q	q	ቃ
ዕ	'	'	ዓ
ሀ	H	h	ሃ

ሰንጠረዥ 16:- የተናባቢዎች አልፋቤታዊ ውክልናና ተናጠላዊ አነባብብ

የአናባቢዎች ውክልና

አናባቢ ንጥረ ድምጽ	አናባቢ ፊደል		የፊደሉ አነባብብ (ስም)
	ትልቅ	ትንሽ	
ኢ	I	i	ኢ
ኤ	E	e	ኤ
እ	Ī	í	እ
ኸ	Ē	é	ኸ
አ	A	a	አ
ኦ	O	o	ኦ
ኡ	U	u	ኡ

ሰንጠረዥ 17:- የአናባቢዎች አልፋቤታዊ ውክልናና ተናጠላዊ አነባብብ

4.3 የዛይኛ አልፋቤት (የዛይኛ ላቲናዊ ፊደል ገበታ) በትልቅና በትንሽ ፊደላት

የዛይኛ ተናባቢዎችና አናባቢዎች የሚወከሉባቸው አልፋቤታዊ ፊደላት በአንድ ላይ በትንሽና በትልቅ ቅርጾቻቸው በተለመደው ላቲናዊ የፊደል ገበታ አቀራረብ እንደሚከተለው ተሰጥተዋል፡፡

Yézáynya Alfabet															
A _a	B _b	C _c	D _d	CH _{ch}	E _e	É _é	F _f	G _g	H _h	I _i	Í _í	J _j	K _k	L _l	M _m
N _n	NY _{ny}	O _o	Q _q	R _r	S _s	SH _{sh}	T _t	U _u	W _w	X _x	Y _y	Z _z	'		

ሰንጠረዥ 18:- የዛይኛ አልፋቤት

4.4 ቁጥሮች

የዛይኛ ስርዓተ ጽህፈት እንደ ኦሮምኛና ሌሎች ላቲናዊ አልፋቤታዊ ስርዓተ ጽህፈቶች አረባዊና ሮማዊ ቁጥሮች ይኖሩታል፡፡

- 1) አረባዊ ቁጥሮች:-   1 2 3 ...
- 2) ሮማዊ ቁጥሮች:-   I II III ...
- i ii iii ...

4.5 የስርዓተ ነጥብ ምልክቶች

የዛይኛ ላቲናዊ ጽሁፍ ኦሮምኛና እንግሊዝኛ የሚጠቀሙባቸው አይነት የስርዓተ ነጥብ ምልክቶች ይኖሩታል፡፡ የስርዓተ ነጥብ ምልክቶቹ ከእንግሊዝኛ ስያሜዎቻቸው (ስርዓተ ጽህፈቱ ስራ ላይ ሲውል በዛይኛ የሚለወጡ) እና ከአገልግሎት መግለጫዎቻቸው ጋር ከታች በቀረበው ሰንጠረዥ ውስጥ ተሰጥተዋል፡፡

የስርዓተ ነጥብ ምልክት	ስያሜ	አገልግሎት
(ባዶ ቦታ ቢቃላት መካከል)	Space	አንድን ቃል ከሌላው ለመለየት
,	Comma	በዝርዝር መልክ የሚቀርቡ ቃላትን ለመለያየት
;	Semi colon	በረዥም ሀረግ ደረጃ የሚዘረዘሩትንና ድርብ አረፍተ ነገሮችን ለመለየት
:	Colon	በተከታይ የሚቀርቡ ዝርዝር ቃላትን ወይም ሃሳቦችን ለማስከተል፣ ተገላጭን ከገላጭ ለማስከተል፣ እና ሰዓትንና ደቂቃን ለመለያየት
.	Full stop/Period	አረፍተ ነገርን ለመዘጋገ፣ በአገጽ ላይ ቃላት ውስጥ የአንድን ቃል ተወካይ ፊደል ከሌላው ለመለየትና ብርንጫጭ ሳንቲም ለመለያየት
“ ”	Quotation mark	ከሌላ ሰው የተወሰደ አባባል መሆኑን ለማሳየት

የዛይኛ ቋንቋ ስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት - ገብሬ ብዙኑ

...	Ellipsis	ያልተቋቋሙ ሃሳብ/ዝርዝር መኖሩን ለማሳየት
-	Hyphen	ሁለት ቃላትን አያይዞ አንድ ቃል መሆናቸውን ለማሳየት፣ እና በሁለት የተለያዩ ሃረጎች ወይም አገላለጾች መሃል በመግባት እኩል መሆናቸውን ወይም አንዱ የአንዱ ማብራሪያ መሆኑን ለማሳየት
—	Dash	መጠላለጥ ያለበት ቃል/ሀረግ መኖሩን ለማሳየት
( )	Brackets (Parenthesis)	አማራጭ ቃልን ወይም ሀረግን ለማሳየት
!	Exclamation mark	የተጋነነ ወይም አስደናቂ አባባልን ለማሳየት
?	Question mark	አንድ ቃል/ሀረግ/አረፍተ ነገር ጥያቄ መሆኑን ለማሳየት
/	Slash	የቀን፣ የወርና የዓመት ምህረት ቁጥሮችን ለያይቶ ለማስቀመጥ (ለዚህ አገልግሎት ይዘት/full stop በአማራጭነት ሊገባ ይችላል)፣ እና አማራጭ ቃልን ወይም ሃረግን ለማሳየት (ለዚህ አገልግሎት ቅንፍ/brackets በአማራጭነት ሊገባ ይችላል)
(ትልቅ ፊደል)	Capitalization	የአረፍተ ነገር መጀመርያን ለማሳየት፣ የተጻውዖ ስምን ለማመልከት (በሁለቱም ሁኔታዎች የመጀመርያው ፊደል ብቻ በትልቅ/capital letter ይጻፋል)፣ እና በአኅጽሮተ ቃላት ውስጥ የአንድን ቃል ተወካይ ፊደል ከሌላው ለመለየት (በዚህ ሁኔታ ከትልቅ ፊደል በተጨማሪ ይዘት/full stop ጥቅም ላይ ሊውል ይችላል)
(ገባ ያለ አዲስ መስመር ወይም ባዶ መስመር በአንቀጾች መካከል)	Indentation or Vertical space	አንድን አንቀጽ ከሌላው ለመለየት

ሰንጠረዥ 19፡- የስርዓተ ነጥብ ምልክቶች - ዛይኛ በላቲን ጽህፈት

5. ማጠቃለያ

ዛይኛ 23 ተናባቢ ንጥረ ድምጾች (ብ፣ ም፣ ው፣ ፍ፣ ት፣ ድ፣ ጥ፣ ስ፣ ዝ፣ ን፣ ል፣ ር፣ ሸ፣ ቸ፣ ጅ፣ ጭ፣ ኘ፣ ይ፣ ግ፣ ክ፣ ቅ፣ ዕ፣ ሀ) እና 7 አናባቢ ንጥረ ድምጾች (ኢ፣ ኤ፣ እ፣ ጎ፣ አ፣ ኡ) አሉት፡፡ የተናባቢም ይሁን የአናባቢ ርዝመት ትርጉም/ፍች ለይ ነው፡፡

ስርጭትን በሚመለከት በቃል መጀመርያ ከ«ር» እና ከ«ኝ» በስተቀር፣ በቃል መጨረሻ ከ«ዕ» እና ከ«ው» በስተቀር ሁሉም አጭር ተናባቢዎች በሁሉም (በሶስቱም) የቃል ድምቦሮች ይገኛሉ። ረዥም ተናባቢዎች በቃል መጀመርያ አይገኙም፤ በቃል መጨረሻም ከ«ትት» እና ከ«ከከ» በስተቀር አይገኙም፤ በቃል መሃል ግን ከ«ዝዝ»፣ ከ«ጭጭ»፣ ከ«ዕዕ» እና ከ«ህህ» በስተቀር ሁሉም ይገኛሉ። ከአጭር አናባቢዎች መካከል በቃል መጀመርያ «ኧ» እና «ኦ»፣ በቃል መጨረሻ «እ» የማይገኙ ከመሆናቸው በስተቀር ሁሉም የቃል ድምቦሮች ይገኛሉ። ከረዥም አናባቢዎች መካከል ደግሞ «እእ» እና «አአ» በቃል መጀመርያ የማይገኙ ከመሆናቸው በስተቀር ሁሉም በቃል መጀመርያና በቃል መሃል ይገኛሉ፤ በቃል መጨረሻ ግን የተገኘ ረዥም አናባቢ የለም።

ዛይኛ የቃል መሃልና የቃል መጨረሻ የተናባቢ ክትትሎቭ አይነቶችን ይፈቅዳል፤ የቃል መጀመርያ የክትሎቭ አይነትን ግን አይፈቅድም። የቃል መሃልና የቃል መጨረሻ ክትትሎቭ ሁሉም በቁጥር ከ2 ተናባቢዎች ብቻ የሚገነቡ ናቸው። የክትትሎቭ የመጀመርያ ተናባቢ ስነ ድምጻዊ ባህሪያዊ በሙሉ የአየር ዕገዳ የማይፈጠር ሲሆን የክትትሎቭ የመጨረሻ ተናባቢ ግን እንደዚህ ሊጠቀስ የሚችል ስነ ድምጻዊ ውስንነት የለውም፤ ማለትም የክትትሎቭ የመጨረሻ ተናባቢ በሙሉ የአየር ዕገዳ የማይፈጠር ብቻ ሳይሆን በሙሉ የአየር ዕገዳ የሚፈጠር ሊሆንም ይችላል። በተረፈ፣ ቋንቋው የአናባቢ ክትትሎቭ ጨርሶ አይፈቅድም።

ዛይኛ 12 የቀለም አይነቶች አሉት፣ እነሱም ተአ፣ ተአአ፣ ተአተ፣ ተአአተ፣ ተአተተ፣ ተአአተተ፣ አተ፣ አአተ፣ አተተ፣ አአተተ፣ አ፣ እና አአ አይነቶች ናቸው።

የቋንቋው ስርዓተ ጽህፈት በሁለት አማራጭ ፊደል ገበታዎች (በግዕዝና በላቲን የጽህፈት አይነቶች) ከቁጥሮችና ከስርዓተ ነጥብ ምልክቶች ጋር ተዘጋጅቷል። በግዕዝ ጽህፈት በተዘጋጀው ፊደል ገበታ ውስጥ እያንዳንዳቸው በገቱ አናባቢዎች ልክ 7 የተለያዩ ቀለማትን በሚወክሉ ቅርጾች አንጻር በሚለዋወጡ 23 ተናባቢያዊና 1 አናባቢያዊ መሰረታዊ ሆኖች ላይ የተገኙ 168 ፊደላት፣ በላቲን ጽህፈት በተዘጋጀው ፊደል ገበታ ውስጥ ደግሞ እያንዳንዳቸው ትልቅና ትንሽ ቅርጽ ያላቸው 23 ተናባቢና 7 አናባቢ ፊደላት በድምሩ 30 አልፋቤታዊ ፊደላት ተካተው ይገኛሉ። የተናባቢም ይሁን የአናባቢ ርዝመት በግዕዝ ጽህፈት በተዘጋጀው ፊደል ገበታ ውስጥ አልተካተተም፣ ምክንያቱም በዋናነት በአማርኛና በሌሎች ግዕዛዊ ጽሁፎች እንደሚታየው ርዝመት በአገባብ የሚለይ ላዕለ ድምጽ በመሆኑና ሌላ ምልክት ለእሱ መጨመሩ የአጻጻፍ ውስብስብነትን የሚጨምር ቢቀር ግን የሚያቃልል በመሆኑ ነው። በላቲን ጽህፈት በተዘጋጀው ፊደል ገበታ ግን ረዥም አናባቢንም ይሁን ተናባቢን እንደ አርምኛው ጽሁፍ በሁለት ፊደላት እየወከሉ መጻፍ እንደሚቻል ተገልጿል። ርዝመትን ከአገባብ መለየት ስለሚቻል በጽሁፍ ባይወከል የሚቻል ቢሆንም በላቲን ስርዓተ ጽህፈት በተደራቢ ፊደል ቢወከል የከፋ ውስብስብነት ስለማያስከትል በዚህ መንገድ መሄዱ የተሻለ ከመሆኑ በተጨማሪ በአካባቢው ሰፊ ጠቀሜታ ወደአለው የአርምኛ ስርዓተ ጽህፈት በቀላሉ ለመሸጋገር ያግዛል። ከሁለቱ የግዕዝና የላቲን የጽህፈት አይነቶች አንዱን የመምረጡ ጉዳይ በቀጣይ በሚካሄድ ጥናት ከተጠቃሚው ማህበረሰብና ከፖለቲካ አመራሩ ከሚሰበሰቡ የመጠይቅ ምላሽ የሚጠበቅ ይሆናል።

የዛይኛ ቋንቋ ስርዓተ ጽህፈት ዝግጅት - ገብሬ ብዙኅ

ከጽሁፍ አይነት መረጣው በተጨማሪ ተጠቃሚው ማህበረሰብና የፖለቲካ አመራሩ ከዚህ የመጀመርያ ደረጃ ፕሮፖዛል በመነሳት የሚሰጧቸው ፊደላትን የሚመለከቱ (ስለሚጨመሩ ፊደላት፣ ስለሚቀነሱ ፊደላት፣ ወዘተ) አስተያየቶች ቢኖሩ በስርዓተ ጽህፈቱ የመጨረሻ ዝግጅት ወቅት ትኩረት የሚደረግባቸው ይሆናል። ከተጠቃሚው ማህበረሰብና የፖለቲካ አመራሩ ሌላ ይህን የመጀመርያ ደረጃ ፕሮፖዛል የሚያነቡ የስነልሰብና የስርዓተ ጽህፈት ሊቃውንት እንዲሁም ጠቅላላ አንባቢያን የሚሰጧቸው ስነልሰብና ስርዓተ ጽህፈታዊና ዳራዊ አስተያየቶች ሁሉ በዚያው በስርዓተ ጽህፈቱ የመጨረሻ ዝግጅት ወቅት ትኩረት ይደረግባቸዋል።

ዋቢ ስራዎች

- Ambaw (1990). *The Phonology of Zay: A Generative Approach*, MA Thesis, Addis Ababa University, Addis Ababa.
- Dixon, R. M. W. (1997). *The Rise and Fall of Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- _____. (2010a). *Basic Linguistic Theory 1: Methodology*. Oxford: Oxford University Press.
- _____. (2010b). *Basic Linguistic Theory 2: Grammatical Topics*. Oxford: Oxford University Press.
- _____. (2012). *Basic Linguistic Theory 3: Further Grammatical Topics*. Oxford: Oxford University Press.
- Dryer, Matthew S. (2001). *What is Basic Linguistic Theory*. Online. URL: <www.linguistics.buffalo.edu/people/faculty/dryer/dryer/blt>. Accessed on 06 June 2016.
- _____. (2006). *Descriptive Theories, Explanatory Theories, and Basic Linguistic Theory*, in Felix K. Ameka, Alan Charles Dench and Nicholas Evans (eds.), *Catching Language: The Standing Challenge of Grammar Writing, Trends in Linguistics: Studies and Monographs*, 167, 207–234. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Gardner, Simon and Ralph Siebert. (1994). *Second S.L.L.E. Survey of the Zay Language Area, Survey of Little-known Languages of Ethiopia (S.L.L.E.)*, Linguistic Report 17, March 1994. Addis Ababa: IES and SIL.
- _____. (2002). *Sociolinguistic Survey Report of the Zay Language Area, SIL Electronic Survey Report*, 2002–024. Dallas: SIL International. Online. URL: <<http://www.sil.org/silesr/2002/024/SILESR2002-024.pdf>>. Accessed on 15 April 2016.
- Hetzron, Robert. (1972). *Ethiopian Semitic: Studies in Classification (Journal of Semitic Studies Monograph 2)*. Manchester: Manchester University Press.
- Jordan, Linda, Jillian Netzley and Hussein Mohammed. (2011). *A Sociolinguistic Survey Report of the Zay People in Ethiopia, SIL Electronic Survey Report*, 2011-046, November 2011. Online. URL: <<http://www.sil.org/resources/publications/entry/42919>>. Accessed on 15 May 2016.
- Leslau, Wolf. (1999). *Zway. Ethiopic Documents. Grammar and Dictionary*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Lewis, M. Paul, Gary F. Simons, and Charles D. Fennig (eds.). (2016). *Ethnologue: Languages of the World (19th Edition)*. Dallas, Texas: SIL International. Online. URL: <<https://www.ethnologue.com/>>. Accessed on 06 July 2016.
- Mekonnen Gemmechu. (1988). *The Morphophonemics of Zay*, BA Thesis, Addis Ababa University, Addis Ababa.

- _____. 2001. *Zay - Traditions of a Christian People in the Heart of Ethiopia*, *Christjanskij Vostok* 2 (Neue Serie), 317-328.
- Meyer, Ronny. (2002a). *Language Change in a Multilingual Society: the Influence of Oromo on the Lexicon of Zay*. In: Teshome Demisse, Zerihun Asfaw und Wondwosen Adane (eds.), *Proceedings of the 13th annual conference of the Institute of Language Studies*. Addis Ababa, 35-47.
- _____. (2002b). *To Be or Not To Be - Is There a Present Tense Copula in Zay?* In: *Proceedings of the 14th International Conference of Ethiopian Studies*, 6-11 November 2000, Addis Ababa, 1798-1808.
- _____. (2006a). *The Zay Language (East-Gurage, Ethiopia)*, <<https://drive.google.com/file/d/0ByXj714dU-jcdmJvUU1XaU4tNHc/view>>.
- _____. (2006b). *The Zay Language*. *ELRC WORKING PAPERS*, Vol 2, No. 1, pp85-165.
- Smalley, Williams. (1963). *How Shall I Write This Language*, in *Orthography Studies*, Vol. VI, Smalley & Others (eds.). London: United Bible Societies.
- Wedekind and Wedekind (1994, 2002). *Initial SLLE Survey of the Zway Area*.